С благословом Његове Светости
Архиепископа пећког
Митрополита београдско-карловачког
и Патријарха српског
Господина ПАВЛА

Библиотека
ИЗВОРИ СРПСКОГ БОГОСЛОВЉА
Књига 2

Главни уредник
Протојереј-ставрофор
Владимир Вукашиновић

Рецензент:
Радмила Маринковић

СКЕНИРАО
Теодор Анагност

КОНСТАНТИН ФИЛОСОФ

ЖИВОТ СТЕФАНА ЛАЗАРЕВИЋА ДЕСПОТА СРПСКОГ

Превод и напомене
Гордана Јовановић

ИЗДАВАЧКИ ФОНД СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ
АРХИЕПИСКОПИЈЕ БЕОГРАДСКО-КАРЛОВАЧКЕ

Београд
2009

Ктиторска фреска деспота Стефана, манастир Ресава

Увод

Живот или **Житије**? Како назвати ово Константиново дело? Мислим да је сам Константин сасвим лепо одредио суштину и садржај свога дела. Ево његових речи: „Сија убо написахом јако житије јединого н' јако летописац с' прочиими всеми", односно: „*Ово, дакле, не написасмо само као житије, него као (да сам) летописац са свим осталим (стварима).*" (Јагић, стр. 327; превод, стр. 42). Мало даље, на истој страни, Константин је свестан да његов рад може имати недостатака и празнина, јер се и сâм поред Деспота нашао у каснијим годинама и многе податке из Деспотовог детињства и ране младости није могао знати, па каже да ће бити добро ако неко ко боље од њега зна о Деспоту, то и саопшти. Циљ му је, дакле, био да што боље и верније опише Деспотов живот, по много чему невероватно мучан и тежак, испуњен непрестаним ратовима и биткама, личним и породичним несрећама, али свакако изузетан, у најбољем смислу те речи. Деспот је, нема сумње, и нека врста „хришћанског витеза", утврђеног у хришћанској вери и богољубљу. По световним и хришћанским елементима којима се одликовао, и он лично и његова владавина, њему је место међу идеалним средњовековним европским владарима. Због свих ових разлога свој превод сам насловила као **Живот.**

Стефан Лазаревић, српски кнез (1389–1402) и деспот (1402–1427), спада свакако у најмаркантније личности нашег средњег века и наше историје уопште. Наслеђује државу много мању од некадашњег Душановог царства; турски је вазал и обавезан је да војно помаже турског султана у његовим походима; северни суседи Мађари нису увек поуздани савезници; требало је сређивати прилике у самој земљи, пре свега економски је ојачати, обновити порушене градове и утврђења, населити опустеле пределе Деспотовине, умирити и покорити непослушну властелу. Уз све ове невоље Деспот је свестан тога да богати културни и књижевни рад којим се одликује владавина светородних Немањића мора бити настављен. На том „бојном пољу“, Деспот је био суверени и непобедиви „ратник“.

У његово доба у српску Деспотовину долазе учени монаси, градитељи, уметници из околних земаља и поред Деспота налазе прибежиште и могућност да наставе рад. Деспот, и сам талентован писац,[1] па и преводилац са грчког језика,[2] штедро их помаже и подржава у њиховом послеништву.

Један од тих странаца-дошљака у Србију био је и Константин Филозоф (Константин Костенечки). Склонио се, како сам каже, од „ричуће звери“, односно, од турске силе и прибежиште је нашао у Деспотовој околини. То је било, према посредним подацима, између 1410. и 1413. године. Био је Бугарин родом, из места

[1] Деспот Стефан Лазаревић, *Књижевни радови*, приредио Ђорђе Трифуновић, СКЗ, Београд 1979.

[2] Д. Богдановић, *Историја старе српске књижевности*, СКЗ, Београд 1980, стр. 199.

Костенец,[3] недалеко од чувеног Бачковског манастира, у коме је боравио познати и славни бугарски патријарх Јефтимије, кога ће Константин спомињати са највећим поштовањем, а патријархов рад на исправци и поновном превођењу богослужбених књига са грчког језика биће му узор у сопственим реформаторским покушајима.

Оригинални текст житија није, нажалост, сачуван. Свакако да је дело настало најкасније до 1431. године, јер се после тог времена Константину губи сваки траг. Преписи који су до нас дошли настали су у периоду између XV и XVII века. Постоји опширна (или дужа) редакција *житија*, сачувана у четири преписа (два српска и два руска):

1) ***Одески*** или ***Цетињски препис*** писан је српском редакцијом. Њега је В. Јагић издао 1875. г. и према њему је сачињен и мој превод; према воденим знацима може се датирати на време између 1508/10. и 1523/27. године.

2) ***Цавтатски*** или ***Богишићев препис*** такође је српска редакција. Чува се у Богишићевом музеју у Цавтату; настао је, према воденим знацима, у првој деценији XVII в. Овај рукопис су К. Куев и Г. Петков узели за основу свога издања.

3) ***Кирилобелозерски препис*** је из XVI в. писан руском редакцијом. Чува се у Руској националној библиотеци у Санкт Петербургу.

[3] Има више мишљења о томе које је Константиново родно место: Ђ. Даничић сматра да је то *Трново* и његова околина; В. Јагић и М. Г. Попруженско сматрају да је то град *Ћустендил* (словенски назив је *Велбужд*); неки научници (међу њима су и К. Куев и Г. Петков) заступају мишљење да је то место *Костенец* које се налази у горњем току реке Марице и само од тог топонима може се извести Константиново презиме *Костенечки* које је потпуно у духу бугарског језика. (в. о овоме: К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения...* стр. 11–14 (в. Коришћена литература, нап. 10))

4) ***Волоколамски препис*** потиче вероватно с краја XV – поч. XVI в. Писан је руском редакцијом.

Кратка верзија *житија* писана је руском редакцијом и сачувана је у три преписа; то су: ***Тројички, Казањски*** и ***Погодинов препис***. Досад није пронађена кратка верзија на српскословенском (одн. у српској редакцији).[4]

Житије деспота Стефана Лазаревића представља прворазредни историјски извор, јер га је писао сведок многих догађаја и Деспотов савременик који је добар део свога живота провео у Деспотовој околини и трудио се да верно прикаже људе и догађаје који су обележили Деспотову владавину. По томе како је конципирао своје дело, Константин није сачинио класично светачко житије, него пре подсећа на византијске историчаре – нпр., на Нићифора Григору.[5] И свакако да је овај Константинов рад вредан прилог старосрпској биографској књижевности.

Гордана Јовановић

[4] В. Јагић, *Константин Филозоф и његов Живот Стефана Лазаревића деспота српскога* ..., стр. 227 (в. у Коришћеној литератури, нап. 7); в. такође: К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения* ... стр. 315–327; Ђ. Трифуновић, *Константиново житије*... стр. 07–016 (в. Коришћена литература, нап. 8).

[5] Д. Богдановић, *Историја старе српске књижевности*..., стр. 217.

Житије и подвизи увек спомињанога, славнога, благочастивога господина деспота Стефана, написано по заповести и захтеву пресветог патријарха Српске земље кир Никона и дворских достојанственика, и виђењем трисветога јављања, (а) сам је именити (деспот Стефан) наложио да се ово сачини

Благослови Оче!

.а. Ја сам рече Онај[1] који говори из купине, спремајући те као вођу народа мога; по својој суштини нисам у стању да ти наводим имена, него ћу се, како ми ти обећаваш свевидећим очима, приближити теби; и када ти се приближавам (онако како ти је) по вољи, (приближићу се) сличнима теби, служитељу мој. Јер свако ко се узноси к мени – сачувавши, као у ковчегу, чисто тело од вода

[1] Онај који говори из купине – Онај, одн. Бог, који се јавио Мојсију из пламтећег грма купине (в. 2. Мојс 3, 4: „А Господ кад га видје где иде да види, викну га Бог из купине, и рече: Мојсије! Мојсије! А он одговори: ево ме“). Цитати из Светога писма навођени су према преводима Ђ. Даничића и В. Стеф. Караџића.

безверја, које потапају – и ја ћу му изићи у сусрет изливајући на њега воду Духа мојега, узносећи га ка вишњима. И сада, отишавши онима који су ти говорили: „Ко је тебе поставио кнезом и судијом над нама“[2] и не шапташе у уши фараонове, као што чињаше Јосиф својим силницима о умирању деце Јаковљеве, него у лице – пред свима силнима по оружју и (пред) читавим Египтом; кроз уста моја наређиваше да се узнесе многовољени прворођени Син Мој (и) читавог Израиља; и да не остану као у Јаковљево време у Египту са животињама и са осталима, него (да узму) слепе овце и хрома говеда, као и сва прекрасна блага египатска (и да са собом понесу).[3] Ако те не послушају, њиховим ранама (рани) све до прворођених. Уместо поштовања према Јосифу, у земљи хананској, чак до његовог повратка, чекаће те фараон са читавом војском поред Црвеног мора. И не до мога јављања из купиновог (грма), тј. до доласка кроз Дјеву (Марију) у свет, него до другога и страшнога (доласка) са анђеоским војскама и силама небеским; да се осветим онима који су се одувек противили заповестима мојим, као што пророковаше Енох, седми (од Адама).

.в. Јавно ћу говорити са тобом на овој гори како би (уз помоћ) онога што се ухом и лицем (нагнутим) ка земљи чује (било могуће) спознати изабраника мојега и Десет Божијих заповести које ће из руку (твојих) примити; а ти ћеш ми и лик и обличје сачинити по слици небеској.

.г. Причају о овоме боговицу (Мојсију) да га је вода спасила, па је према томе (и добио име Мојсије), што значи *вода*.[4] И свима онима који се духовном водом

[2] 2. Мојс 2, 14.

[3] 2. Мојс 12, 32.

[4] 2. Мојс 2, 10: „А кад дијете одрасте, одведе га ка кћери Фараоновој, а она га посини; и надједе му име Мојсије говорећи: јер га из воде извадих“.

спасавају од почетка бејаше узор. А овоме богољупцу, као четрдесетогодишњаку, би допуштено да се (Богу) приближи, јер бејаше раван анђелима. И заиста, за 40 година учини Мојсије знамења и чудеса у земљи египатској и у пустињи по узору на Творца и слуге његове – њихов је пут од почетка један те исти.

.д. А овоме деспоту (Стефану), који заблиста у наше дане, беше дозвољено да се приближи четрдесетогодишњем владању, јер бејаше велик и печат беше хришћанима. Њему и самртни час усмери Онај који све усмерава, јер његову смрт одреди у такво време (за које се може рећи): „Ево, страх и туга велика завлада у васељени. Све се сврши и све отиде“. И ја одбројах 13 кругова, осим 84, који остадоше (и који беху) године туге и заврши се 13 обилазака (или опхода) после 532. године, у 19. години његове (Стефанове) владавине (1408. г.).

.є. Тако се све то сврши и (све) осиромаши и лишисмо (га) се после 38. година његове (Стефанове) владавине. Да нам Господ, по великом свом милосрђу, не остави семена, били бисмо као Содома или као Гомора.[5] Јер тада (бејаше) велика глад, чести земљотреси и помори, најезде (разних) народа по мору и копну, изненадни ратови, и по васељени не би (места) где (не беше) страха од тебе, Владико. Те 6935. (1427) године када ћеш учинити преславна (дела) своја, затрепериће горе од Тебе и растопиће се као што се топи восак од огња.[6] И биће позната дела Твоја пред противницима (Твојим) и постајеш чудесан, Боже, у успомени светитеља Твојих. Па и сада

[5] *Содома* и *Гомора* била су два од пет градови на Мртвоме мору. Становници ових градова били су зли, неморални, негостољубиви и зато их је Бог казнио разарањем њихових градова и свеколиким уништењем.

[6] Пс 97, 5: „Горе као восак топе се од лица Господњега...“

си исказао силу своју у народу своме, не давши да народи сасвим униште наслеђе Твоје; и сада сачувај оне који нису савијали колена (своја) пред Ваалом[7] и пред слабостима (људске) природе, него су се из немоћи (уздигли) ојачани, оне који су били одважни у биткама, који верују Ономе што снажном руком добија ратове, оне који су више волели да пострадају са Божијим људима, неголи да окусе привремену сладост греха, (да буду попут оних) који беху распети за христоименито стадо.

.ѕ. Јер, заиста, многи пострадаше због побожности као што то беше (у древна времена) са старима, који остадоше непоколебљиви (у вери).

.ꙁ. Нека ми опрости ваше богољубље што говорим о овим тужним стварима, како о духовним, тако и о земаљским. Поменух исконска времена и за успомену на благочастивога (Деспота) хтео бих, ако је могуће, поменути све храбре (битке које је водио) у Господу, макар и не по реду. Јер неукима није могуће пучином пловити. Осим тога, уобичајено је да ће онима који ридају и без заслуге награду добијају (ово) измамити незадрживе реке суза. (И ја) нашавши именитога /Деспота/ као неку лађу, уз коју пловећи, уздижем се (и сам) ка сличнима.

.и. Био је (деспот Стефан) по храбрости и вери сличан Исусу Навину,[8] и по томе како је поделио земљу (Израиља), и по томе како је подигао нови трем новоме

[7] 1. цар 19, 18. *Вал* је био многобожачко божанство плодности и рата. Прослављање овога божанства било је праћено страшним оргијама и људским жртвама.

[8] *Исус Навин* био је Мојсијев наследник, војсковођа који осваја Ханаан и кога је Мојсије, положивши своје руке на њега, прогласио за вођу израиљског народа. Поверавајући му ту дужност, Мојсије га храбри речима: „Буди слободан и храбар" (5. Мојс 31, 7–8).

Израиљу у Галгалу,[9] и (по томе) како је ослобађао (свој народ) од околних непријатеља великом мудрошћу и силом. У погодно време улазио је у борбу против непријатеља, на много начина, као судије (Старога завета); (међутим) Самсон[10] снажни би побеђен од жене, а овај (Деспот) ни мало не застаде у читавом свом животу.

.ѳ. Тесвићанина Илију[11] не наводим; јер (он се) никада није предавао слабостима и очајању Илије, свештеника и судије Израиљева, имајући на уму крепкога (пророка) Самуила, коме је Господ у стубу од облака беседио; (он) је господовао и цареве постављао, и цара обличио, чудесни међу пророцима.

.і. Давида Јесејева, о коме је Бог сведочио такође не наводим, јер рече: „Нађох Давида... по срцу мојему";[12] ваистину, нађе (Бог) увек спомињанога (деспота Стефана), који се гнушао гордости и сматрао (то) за мрзост, а свагда се узносио смиреношћу, онолико колико ко може прихватити.

[9] ИНав 4, 19–20.

[10] Јеврејски народни јунак. Бог га је обдарио необичном снагом – растргао је, на пример, рукама младог лава. Ратовао је против Филистејаца. Заљубљује се у Филистејку Далилу која сазнаје да је сва његова снага у дугој коси, коју никада није секао. Док је спавао, она му је исекла косу и сва снага је изишла из њега. Био је бачен у тамницу, коса је у међувремену нарасла, и после неког времена био је изведен на празник идола Дагона како би забављао Филистејце. Самсон се помолио Богу, рукама зграбио два стуба од куће и читава кућа у којој су били кнежеви и народ срушила се и све их побила (Суд, гл. 16)

[11] Пророк у Израиљу, родом из Тесве, отуда Тесвићанин. Корио је израиљског цара Ахава и његову супругу због грехова. По Божијој заповести повукао се на поток Хорат, где му је гавран у кљуну доносио храну. Узнео се на небо у огњеним кочијама. Према учењу Цркве, Илија ће заједно са Енохом поново доћи на земљу пред Други Христов долазак.

[12] Дап 13, 22.

.аі. Зборио је Соломон, седећи на престолу Давида, оца својега,[13] умирио је (земље) према северу и југу Асирије и Египта, тако да и царица етиопска (што ће рећи *савска*)[14] дође са даровима. Јер Бог му даде име Соломон што значи *смиреност*; а (даде му га) и због дела његових. И (деспот Стефан) за владавине своје умири у односу на себе најмоћније државе, источне и западне, тако да су се (владари), који владаху у различита времена, стицали к њему са свију страна; учини да се са поштовањем односе према његовој земљи, па су га западни /владари/ називали господином и чуваром земље своје; у погодно време слао је (појединачно) изабранике своје к њима, а са војском и велможе и династе из читаве земље. И никада се није десило да неко од њих /западних/, најнижег или највишег чина, оде кући а да није причао о великим и сваке хвале достојним даровима његовим. Од детињства је водио жестоке битке и показивао храброст; и исконску премудрост поседовао је, због чега су га по свим земљама и називали *славни деспот*; и малено српско (државно) жезло (тј. држава) стече велико име и разгласи се по читавом свету, чак и више од (многих) славних владара других народа који су се узвисили (над многим) народима.

.ві. Овај (деспот Стефан) живљаше према западним земљама, близу Хелеспонта; за његово име сазнало се по читавом Египту и Етиопији, а одатле и до удаљенијих крајева; укратко да кажем – да су они који су за њега чули желели да му се придруже, макар и као слуге, ако би успели да до њега дођу. Кажу да је Дарије[15] рекао

[13] 1. цар 2, 12.

[14] 1. цар, гл. 10.

[15] *Дарије* (522–436 пре Христа), цар из персијске династије Ахеменида. За време своје 40-годишње владавине водио је многе успешне ратове, био добар државни организатор. У рату са Грчком био је поражен код Маратона (490. г.).

о Александру (Македонском) да му је Бог дао да седне на Киров[16] престо; и као изванредним даром са небеса дичили су се (њиме) не само верни /хришћани/ него и неверници. Видело се, уз то, да има и славу (пророка) Данила и глас одважни трију младића. Јер прође и кроз огањ и кроз воду ратујући заједно са источним царевима, о чему ће касније бити речи. Његовим (чврстим) обећањима и храброшћу дичили су се као Асирци човеком (од) жеље,[17] (као) фараон Мојсијем и оним који се зове *гром* (и) који (као) стрелом огњеном прећаше источним (народима), док Господ то не изврши. Упознао сам се са животима многих моћних владара који у старини владаху васељеном и нађох да су неки имали понеку врлину, а неки ниједну.

.гі. Овај (Деспот) сакупи од божанских списа /књига/ што је Богу угодно, (а) по милостињи и вери беше као нико други. Чак ни од давнине не беше таквог владара међу владарима, (а да је био тако) изузетан. Живео је заједно са источним и западним (владарима); прихватио је све добре обичаје као што (су): одело које је на корист и на украс, оружје, (начин) јахања, седење за трпезом по старешинству, ред приликом службе Божије, држао се поретка приликом (јеванђељских) чтенија и молитава (као и приликом) лова (или) саветовања, (приликом) изласка или уласка – свагда се чину одавала почаст тако да се са савском царицом могло рећи: „Благо онима који живе у дому твом“,[18] нови Соломоне.

[16] *Кир*, оснивач персијске династије Ахеменида; владао Вавилонијом од 539–530 пре Христа. Више пута спомиње се у Библији. Био је изузетан ратник и војсковођа и створио је једно од највећих царстава које је свет видео.

[17] Дап 10, 11,12.

[18] Пс 84, 4.

Тит[19] је рекао: „Данас нисмо владали, јер никоме не уделисмо дара“. А овај (деспот Стефан добрим) делима штедро испуњаваше (дане) и онај који прима никада се толико не радоваше (дару) као он који даваше – јер се испуњаваше огромном радошћу онда кад је (своју) десницу широм отварао.

Међутим, већ је време да се почне говорити о томе – откуда изниче (деспот Стефан), како поживе, и каква је (то) земља која га је отхранила. Јер ако се и умножише у многим варварским земљама изабрана станишта у којима се Господ са Оцем настани[20], (она се, ипак,) у људском смислу нису тако светлела да би превазилазила старе Хелене у храбрости, у беседништву и у осталом, чиме се (Хелени) нарочито одликоваху и пророковаху пре пророка; потрудише се да изнађу људске, (земаљске) ствари, затим етеричне /духовне/, (а затим) и (оне) најузвишеније. Стога и Бог допушташе овим (Хеленима) да се делимично дотакну истине. Јер Тукидид[21] рече: „Једно је у тројству, а тројство је бестелесно“. Сликовито представљено – (то је св.) Тројица. А Аристотел[22] (рече) да је природа бића Божијег вечна, да нема почетка, да од њега најкрепкије Слово[23] постаје. А Јерма тривелики

[19] Син римског војсковође Веспазијана. Године 67. опседао је Јерусалим, разорио га и у том је разарању страдао и Јерусалимски храм.

[20] Јн 14, 23.

[21] Старогрчки историчар (469–400 г. пре Христа). Писац чувеног дела *Пелопонески рат*.

[22] Славни старогрчки философ (384–322 г. пре Христа), Платонов ученик и учитељ Александра Македонског.

[23] У смислу хришћанског учења: *слово* (или грч. логос) јесте реч Божија, која се у односу на људе јавља у три облика: први је *Свето писмо*, други је сам Господ *Исус Христос*, а трећи је *Црква* која треба да *проповеда*, да *речју*, на прави начин, тумачи Свето предање. У Новом завету употребљава се у значењу људске или Божије речи. У значењу Божије речи то је: говор, проповед Исуса Христа, то је Јеванђеље, које говори о спасењу у Христу итд. Логос је и веома важна карактеристика грчке философије.

(вели): „Заклињем те, небо, дело Бога великога, заклињем те гласом Очевим који унапред вест посла, пре него што утврди читав свет, заклињем те у јединородно његово Слово и Дух“. А Стајик[24] ускликну: „Поштујмо Марију као ону која је добро сакрила тајну и од које ће се родити Христос“. А Теодул рече: „Прво Бог, затим Слово и Дух с њим“. Платон и Орфеј то (исто кажу као) и остали. Ми, међутим, треба да говоримо о земаљским (стварима).

Довде је десетословно, а одавде је акростих[25] о ономе што следи.

1. Овај (Деспот) засија, дакле, од Далмације Дакије, (земље) данашњих Срба, где многи у последње време процветаше, о којима ће у родослову (бити) речи. И ова (земља) не само да, као она обећана, точи мед и млеко, него (изгледа тако) као да је у себе примила и повезала четири годишња доба и ваздух и из себе (их) даје осталима. Јер се у читавој васељени не може наћи земља која би у себи садржала сва добра сабрана у једно и то (посвуда), на све стране – нека (добра налазе се) делимично и (само) на понеким местима, на истоку или на западу, на северу или на југу, као што говораху житељи на земљи и (као што ми) видесмо. Ова је, (међутим), (српска земља) пуна свеколиких добара и по опису из (неких) земљописа шаље ваздух западу и Хелеспонту: јер ту дан има 15 часова и од тог броја, оно што претиче, одлази ка северу, ка истоку и југу, у крајеве где су дани кратки, а исто тако

[24] Загонетна личност; грчки философ. Бугарски научник Дујчев сматра да то име треба читати као Астан или Остан.

[25] *акростих* – најчешће почетна (ређе крајња) слова неке песме, која дају (одн. имају) неки смисао; то је обично нечије име.

и у неке пределе где је пожељно да добра проклијају, али њих нема. Тога немају земље на југу, где је у време жетве 40 дана и ноћи тама или (оне) на северу, где је, како се прича, 40 дана и ноћи светлост, или (тамо где су) (једне) земље снежне, а друге безводне или су, по Јову[26], ненасељене. Нема, дакле, сумње у то да (ова земља) има благ ваздух и складност у свему. Пошто се дрво по плоду[27] познаје, а човек по делима – (описаћемо) ову земљу (и) по плоду (и) по делима. Пре свега, треба говорити о ономе што је најпотребније, тј. о злату, а уједно и о сребру; њихови извори (одн. рудници) су богати и плодни и што се више из њих ископава, све су плоднији, као (и) извори, из којих, што се више црпе (вода), све слађи бивају. Па где се на истоку или западу може наћи толико богатство?! Заиста нигде. И да не замарамо (читаоце) причањем – довољно је (само) назначити.

2. Такође су засађени многи виногради – и нигде тако без тешкоће као у овој земљи, (која) је препуна семења, засада и плодова. У њој су изворишта река и студенаца, а предели се уклапају један у други, слика су красоте, и једни друге превазилазе лепотом и плодношћу. А кад земљу напушта зима и рђаво време и кад је лето на помолу, ваздух је добро прочишћен и красан, као што неко истинито рече да је премного (свега) овога видео и да се нигде (ништа) боље не може наћи.

3. Потребно је казати (понешто) и о птицама и о свему другоме, што Господ даде, као (што је) зелениш за људску исхрану, кога је (овде) свуда у изобиљу, а (негде) другде га нема (толико). Много хране одлази не само у ненасељена него и у насељена (места), (као и) много других

[26] Јл 2, 20.
[27] Мт 12, 33.

плодова, риба и другог што је потребно, (а) што је Господ дао људима да се наслађују, као и свим (оним) што им је под ноге ставио Творац.

4. Ако би се (ко) запитао како је ова земља заштићена – она је опасана превисоким планинама (и) таквим градовима какви се у многим земљама у малом броју могу наћи. Изузетни су по високим кулама и утврђењима, а (снабдевени су) водом која се зове весеље градовима.

5. Не треба превидети ни преславно дело Божије које не превиде ни велики Мојсије у књизи о постању света, тј. једну од четири рајске реке,[28] Фисон /Дунав/, како кажу географске књиге; зове се и Истар и Газ, а Трачани је зову Истар и Дунав. И овај (Фисон) излазећи из раја понире у дубину земље и појављује се на западу, према Пеонској /Апенинској/ гори која (се простире) од Сицилијског мора до Германа према северном океану, и отуда (Дунав) иде према истоку и улива се у Еуксинско /Црно/ море у пет рукаваца; (ова река) позната је Чесима од севера и запада идући ка истоку, а дели Угарску и напаја изванредну српску земљу; затим, пролазећи Влахе и Бугаре, улива се у пучину Црнога мора.

6. А треба мало помислити и о томе да Бог, по свом промислу, четири реке посла из раја у васељену. Требало је да западне земље имају једну од њих. Јер Гион /Нил/ је у Египту; један (његов) рукавац иде у Ливију, а два у горњу Етиопију; кад се састану, вода се увећава и напаја Египат у августу месецу. Египћани га зову *Истапије*, што значи *тамна вода.*

7. Тигар и Еуфрат рађају се од рајског плода; затим пониру у земљу и јављају се опет иза горе Таура. И Еуфрат има светао ток; текући од северних предела ка

[28] 1. Мојс 2, 11–14.

јужним приближава се персијском океану, правећи блатишта и језера обрасла трском и у њима се неприметно губи. А Тигар излази неприметно из једног источног језера и тече ка јужним пределима и пресеца Трикоњску гору код Масавата, сједињује се са Еуфратом па делећи Вавилон[29] излази и приближава се Перидону /Теридону/ и улива се у Персијски залив. Пре него што се сједини са Еуфратом, они теку раздвојено један од другога, чине Међуречје од 428 стадија. И Фисон се, дакле, помиње у Књизи постања, а он окружује земљу евилску и тако к нама долази. Тамо је, рече, злато, „и злато је оне земље врло добро".[30] Тако се догоди да са запада једна (река) тече и овде све најбоље доноси.

8. И још (једна) од 36 река знаменитих у васељени је Сава; она је овде као нека ограда, рачва се (у два крака) и сједињује се на најлепшем месту, где Фисон /Дунав/ са три рукавца улази и има два острва, где се сазда Бели град /Београд/, о чему ће касније бити речи.

9. А погледај ми и људе који су последње и најчасније дело Божије, како (неко) не би помислио да хвалим (само) бездушне и безосећајне ствари. Заиста, најбоља земља рађа најбоље пшенично класје, које нам даје 30-струко, 60-струко и 100-струко. (Људи су овде) тако храбри да глас о таквој (храбрости) нико други у васељени нема, и ништа часније, (од тога), према Соломону, људи не поседују. Радо ће и искрено помоћи и (у томе) им нема равних у васељени; хитри су да послушају, а спори су у говору;[31] кад се треба супротставити, брзи су да

[29] Град у древној Месопотамији и престоница Вавилоније. До темеља је разрушен у II в. пре Христа. До данас постоје његове рушевине на левој обали Еуфрата, југозападно од Багдада.

[30] 1. Мојс 2, 11–12.

[31] Јак 1, 19.

одговоре ономе ко тражи; оружје држе и у левој и у десној руци; телесном чистотом превазилазе друге народе, као и лаком и светлом крвљу; уз то су и милостиви у дружељубиви; кад неко осиромаши, остали му све потребно дају, (и то) не само појединцу него свакоме и свагда; и не само што дају него и дуплу милостињу прилажу тако да се према Соломону може рећи: „Ко просјака поштује, чини милостињу (тј. угодник је Божији)".[32] Живот по читавој земљи (Србији) је као црква Божија, и не (живе) као остали народи скотски и противно природи; не спомиње се сваки час (име Божије), него је установљено да се и мало и велико моли два пута на дан. Лепо је видети како син, када је са родитељима, иако је у свом дому, као слуга стоји пред њима. Ово се може видети не само код богатих него и код најпростијих и код највеће сиротиње. Где се могло чути да је неко од њих наљутио оца или мајку?! Заиста нигде, него се ред врши према Христовим (заповестима); један другоме указују част називајући Бога откривене главе /скидајући капе/ како је и раније било, а и сада јесте у јужним земљама – „Изуј обућу своју с ногу својих, јер је мјесто гдје стојиш света земља",[33] тј. поштуј место према обичајима (те) земље; и свети апостол Павле наређује мушкарцима да се откривене главе /гологлави/ моле. Срамоти се, рече, (човек) који се моли покривене главе или пушта косу да расте.[34] Ако није срамота откривати главу пред Оним који зна душу, зашто би то било пред људима? Стога је код њих /код Срба/ све онако како треба; остало је како каже (апостол) Павле „што је часно, што је побожно и што је изабрано"[35] и све

[32] ПрС 14, 31.

[33] 2. Мојс 3, 5.

[34] 1. Кор 11, 4.

[35] Флп 4, 8.

се узвишено наћи може, а нарочито љубав, која је глава свакога доброчинства.

10. А рећи ћу и о онима чија су дела вишега реда, који анђеоски живот подражавају /о монасима/, који су све красоте (овога света) били у стању заменити за дивнога Христа, којим се красе; (они) живе у пустињама, које су за њих питоме, и у обитељима, тако да и оне који су лењи побуђују да им се придруже. И показују многе изабране, који врлине чувају сред ових обитељи; (имају) многе молчалнице[36] по великом Јефрему и разговарају са лишћем и птицама и водом. Међу њима има много монаха који (сопственим) подвигом непрестано славе и хвале Бога, једнога у Тројици, као што га анђели славе непрестаним појањем и са њима се може запевати: „Радошћу се хумке опасаше и пустиње дивно процветаше“.[37]

11. Од њих потекоше и велики Симеон и Сава, велико и часно слушање и причање; (они) превазиђоше сву човечију природу тиме што су је презрели и (што су) се подвизали; овде је сваки занос људске природе усмерен ка Богу и врлини; тим се подвизима од почетка овенчаше (Симеон и Сава) који су за сваку похвалу. Јер не оставише само скоро непотребне домове и села, него толику власт: командовање војском, ризнице, висину престола и осталу величину коју власт (даје) и узеше на плећа крст, радујући се Ономе који их води некоме другоме царству, бољем од овога. А они (Симеон и Сава) и множину деце своје Богу приведоше. Али њихове врлине побројати исто је што и песак морски бројити.

[36] *Молчалница* – келија „молчалника“, монаха који се предао ћутању и молитвеном тиховању. Ови монаси живе усамљени, у забаченим, пустим местима, избегавајући додир са људима.

[37] Пс 65, 12

12. Потребно је потражити узрочни корен за оно што је раније речено (и) да отуда видимо ко су и откуда су и којих су корена гране; и како је (грана) која процвета у наше доба владала; и ко је исправитељ напред речених (ствари) и просветитељ по (примеру) равноапостолног Саве, најименитији (тј. најславнији) међу именитима (тј. славнима). Сада се, (међутим), треба дотаћи трећег степена, (односно) прећи од земље ка онима који је обрађују, и од оних који је обрађују ка ономе који је достојно владао. Ову основу положисмо (јер она води од) ропства ка најамништву, (а од) најамништва ка синовству.

13. А сада молим све вас да пажљиво слушате, не онога који говори, него онога који чини оно што нико не може чинити; и онога који саставља (што је) различито. Јер ову земљу не украсисмо речима ми, нити житељи који у њој живе – из бездана капљу у ваздух бацисмо – него Бог, који од почетка дела (чини) и украшава (их). Зато, дакле, на тој пучини састајемо се са премудрима и многоречитима да (ствари) означимо. Треба знати да се ова (земља) украшава и превазилази друге (и по томе) што њени житељи јеванђељске и анђеоске речи делима потврђују. Још је већа и необичнија божанска промисао (кад је реч) о овоме божаственом мужу /деспоту Стефану/, који од почетка, из рода у род, чува своја обећања (дата онима) који од његовог имена стрепе. Авраму је (Бог) обећавши наложио да (чека) 430 година и још 40 да његово семе (тј. потомство) наследи Обећану земљу; и као што се прича – положи Бог страх и трепет Адамов на све звери земаљске; а лавови, осетивши непослушност Адамову, почеше прождирати људе, а Данила,[38] мислећи да је по послушности

[38] *Данило*, један од четири велика пророка. Рођен око 620 г. пре Христа. Бива одведен у ропство, у Вавилон. Због својих способности

Адам, (осетивши) страх Адамов од овога, прихватише (га) боље него Адама, јер је семе послушности. Такође је (Деспот) сродник благочастивог (и) равноапостолног цара Константина,[39] лоза његових родитеља – сачува се грана да царско и апостолско дело испуни и да изврши (што је предвиђено) изабраноме од најизабранијих, и дође време да стадо упозна преславног господара.

14. Прелазимо на родослов. Беше Конста Велики, по надимку *зелени*, отац Константина Великог, муж у свему кротак, који љубљаше благочашће. Зато хришћане примаше царствујући у Вретанији, у доба кад се (и) Диоклецијан[40] и Максимијан Херкулије,[41] (који), пошто побише многе хиљаде хришћана, одрекоше царства и живеху као прости (људи). Максимијан се одржа на истоку, и у њега, мучитеља, Константин Велики беше талац. А Максенције[42] у самом великом Риму цареваше.

добија високо место на двору, али бива оклеветан и цар га баца у јаму са лавовима. Сутрадан, кад се мислило да је мртав, извађен је из јаме неповређен, а они који су га оклеветали, били су кажњени смрћу која је била намењена Данилу.

[39] *Константин Велики*, владар царства Ромеја (306–337). Приликом познате битке код Милвијског моста близу Рима, из које је изишао као победник, имао је у сну виђење крста на небу са речима „Овим ћеш победити!" По свој прилици то га је определило да прихвати хришћанску веру. Сазвао је Први васељенски сабор у Никеји 325. г. против Аријеве јереси. Градитељ је нове престонице Царства – Константинопоља /Цариграда/. С правом се сматра утемељивачем хришћанског Византијског царства.

[40] *Диоклецијан*, римски император (284–305). Поделио је империју на четири дела. Почетком IV в. предузео је велико гоњење хришћана. Умро је 313. године.

[41] *Максимијан Херкулије*, римски војсковођа, а од 286. г. и римски император, велики прогонитељ хришћана.

[42] *Максенције*, син Максимијана Херкулија, римски император (од 303. г.). Ратовао је са Константином Великим, био је побеђен и удавио се у Тибру. И он је био прогонитељ хришћана.

15. Велики Конста роди три сина: Константина и Констанција и Консту и кћер Констанцију, коју је Велики Константин удао за Ликинија,[43] (а њему је) доделио грчки део Царства, јер је чуо за страшна рушења и мучења. Овај Ликиније беше далматински господин, родом Србин; са Констанцијом роди сина Белу Уроша; а Бела Урош роди Тихомила; Тихомил роди светог Симеона (Немању); свети Симеон роди са супругом три сина: Стефана, првовенчаног краља, и Вукана, великог кнеза, и Растка, касније названог Сава, првог српског архиепископа. Он је брата свога Стефана крунисао за краља. Краљ Стефан роди четири сина: Радослава, Владислава, Стефана (и) Предислава. Стефан доби придевак *Урош*, према своме праdeди, тј. *храпавом краљу*.[44] Овај роди два сина: Стефана и Милутина, бањског краља;[45] Милутин роди Константина и Стефана Дечанског; (Стефан) Дечански роди два сина: Душмана и Душана[46] (тј. Душану). Тај Душан (Душана) преступи заповести отаца својих и самовласно се прогласи за цара. И роди сина Уроша; Урош није имао деце и без потомства оста лоза та.

---

[43] *Ликиније*, римски император; владао је западним делом Царства (307–323). Приклонио се, и поред Миланског едикта, многобожачкој вери и прогањао хришћане. Започиње рат са Константином Великим који га 323. г. побеђује и лишава престола. Ускоро га војници у Солуну убијају. Српски летописи сматрају га за Србина.

[44] *храпави краљ* – тако се у изворима назива Стефан Урош I, српски краљ (1243–1276), вероватно због рошавог лица, које му је тако остало после неке прележане болести, (а можда и гласа ?).

[45] *бањски краљ* – тако Константин Филозоф назива краља Стефана Уроша II (Милутина) (1282–1321), ктитора манастира Бањска на Косову.

[46] Код Константина Филозофа име *Душан* (реч је о цару Душану) јавља се у лику: *Душана.*

16. Ево и друге гране родослова: Вукан, други син светога Симеона, брат светога Саве, велики кнез, роди сина жупана Димитрија, у светом монашком образу Давид. Овај Давид роди Вратислава кнеза. Вратислав роди Вратка кнеза. Вратко роди кћер Милицу. Она је била супруга великог кнеза Лазара; родила је три сина: овога преславног деспота Стефана, и Вука и Добровоја. И лоза та изобилно процвета. (Не зна се) да ли (захваљујући) Константину или Ликинију. Јер Исак, рече, роди Рагуила, Рагуил роди Зара, Зар роди праведног Јова. Погледај само колико цветова одгаји и овде Бог Авраму[47] и Исаку.

17. Лепо је на овоме месту започети свима слатку и за слушање милу повест. Ова земља (српска) рађа овде плод достојан себе; њиме се много времена поносила не само као господином него и као милим оцем и храбрим другом, мудрим и у свему кротким. Та земља беше као пуста (и) исушена (и) чекаше да се напије воде; (беше она) обезличена многим гресима (и сада) се удостојава најбољег наследства, (а) то је онај велики и славни Лазар коме је име као и његовом сину /Стефан Лазар/. Јер он не поседоваше нешто што је за похвалу, а нешто што је за куђење, нити се у једном истицао, а у другоме бивао побеђен, него је у свему био изузетан; да остало оставим (на страну), јер већина од онога што ћу рећи свима је позната.

[47] *Аврам*, први од три јеврејска патријарха који се у Светоме писму назива оцем Израиља; касно добија сина Исака и Бог га искушава захтевајући да свога сина спали на жртву. Аврам прави ломачу, ставља на њу сина и узима нож да га закоље. Утом се јавља анђео Божији и зауставља Аврама у томе науму говорећи му да се види како се он боји Бога и заповести његове извршава. Подигавши очи Аврам је угледао овна кога, према Божијем допуштењу, спаљује уместо сина.

18. Раскол међу црквама[48] не потече од овога (кнеза Лазара), него је то од раније, мислим од времена цара Стефана, званога Душана; српска саборна црква отцепи се и тонуше у зло, јер се често од мале искре велики огањ распламсава. Друго, исмаилћански род који се, као скакавци, обруши на нас – једне су (људе) одводили, друге поробљавали, једне су пљачкали, (а) друге клали, сатирући и уништавајући све као огањ, било где да су се налазили – ишао је да прождере све на шта наиђе и да (све) немилосрдно побије. Безнадежан је био покушај да ми грешни нешто изменимо, (а) да се не обратимо Једином, који све мења.

Овоме /Лазару/ прва брига беше баш за оно што се тиче неба, (брига) за црквени мир и поредак. Виде, наиме, раскол и невољу. Као велики мудрац, он је у суштини (ствари) видео славу, а где је (тешко) савладив подвиг, сам се прихватао решења; савлађујући тешкоће, ништа није превиђао. Среди (све) тако да се сестринске (цркве) опет сједине, јер су дуго биле разлучене и туговале због тога. Има ли шта веће за владара земаљског и што је Богу угодније?

19. Утврдивши ово, прешао је на друге ствари. Видео је градове и пределе и обитељи (тј. манастире) и благочастиве цркве огњем спаљене (или) порушене, многа убиства и реке крви, која је текла, и све друго слично овоме. Одавно је, наиме, грчка моћ почела опадати, а Исмаилћани су се умножавали и (толико) су се распространили да су стигли чак до западних (земаља), имајући са собом и Персијанце.

[48] Овде је реч о сукобу између Цариградске патријаршије и Српске цркве до кога је дошло након уздизања Српске архиепископије на ниво Патријаршије 1346. године.

И да поближе ово изложимо. Пре него што је подигнут Царствујући град /Цариград/ и пре него што се исмаилћанска вера почела проповедати, беше неки владар по имену Хиридан, који је владао облашћу између Персије и Јерменије, која се данас зове Ачамија. Пошто је Цариград био подигнут и пошто су многи догађаји лишили моћи цареве грчке, појави се у Цариграду вођа поменуте области, који поче владати грчком земљом у име тога (грчкога) народа, као најблагороднији и као царски изданак. Брат његов завлада у отаџбини својој, у персијском делу, и сам будући хришћанин (као и Харидан). Наговорише неки цара грчкога да пође на брата свога, у отаџбину своју. Он и пође са свом грчком војском. Идући, био је престрављен бојећи се брата свога. Стигао је у те пределе (и) ачамијски цар, чувши за то, замонаши се и, изишавши пешице, срете цара на одређеном месту. Кад цар сазнаде ко је он, одмах сјаха с коња и искрени пољубац даде брату. Питаше га за разлог (оваквом поступку). Овај му одговори: „Каква ми је корист и добит да будем узрок толиком крвопролићу? Отац наш умре, као и сви дедови и прадедови; свако зна да ћу и ја умрети. Мој једини син од младости не размишља о господству, али због младости не може бити монах. Постоје манастири које очеви наши саградише у нашем народу. Дај му их (и) потврди написмено да има чиме да се издржава, (и ако хоћеш), приложи нешто цркви, а остало дај коме хоћеш."

Цар се умилостиви и учини све по његовој вољи. Од тада деца његовог сина владаху својом земљом служећи грчкој држави. Пошто су Исмаилћани постајали све снажнији и освојили источне земље, прикључише (себи) и те пределе, а њихове владаре примораше да се повуку.

Јаој (несреће)! После овога, син Орханов[49] Сулејман,[50] старији од ачамијског вође, праунука онога монаха (Харидана), још док је Орхан био жив, доведе са војском у западне пределе Сејдију,[51] обећавши му да ће му дати (сваки) десети град који освоји. И тај Сулејман пре тога пређе преко мора ка Калипољу[52] и отвори пут Сејдији и другима, у време цара Андроника,[53] који је ратовао са братом својим. Сулејман и Сејдија умреше. И Орхан умре.

(Поче се) уздизати најмлађи Орханов син Амурат и покори многе западне (земље). Најпре се устреми на благочастивог кнеза Лазара. Овај /Лазар/ није више желео да чека и да заборави на удове своје, који су као и Христови били сечени и растрзани, него (реши) да ту срамоту отклони или да сам умре и (то) посведочи мучеништвом. (Зато), вођен мислима својим, пође на Исмаилћане и битка беше на месту званом Косово. Међу војницима који су се борили беше један, веома благородан (по имену Милош), кога оцрнише завидљивци пред господаром говорећи да је неверан. А овај /Милош/, желећи да покаже како је веран (кнезу Лазару), као и то да је храбар, нађе погодно време и пође ка самом врховном заповеднику, правећи се да је пребег; (Турци) му направише пролаз. Кад је био

[49] *Орхан*, син султана Сулејмана; године 1411. г. налазио се у граду Селимврији који је опседао султан Муса, велики насилник и пљачкаш. Орхан му је био велики супарник у борби за престо.

[50] *Сулејман*, (Челеби), син Бајазита I, турски владар (1402–1411).

[51] *Сејдија*, владар у Ачамији. Сулејман му је обећао да ће му дати да влада неким градовима које освоји. Умиру и Сејдија и Сулејман, а на престо долази најмлађи Орханов син Мурат.

[52] *Калипоље*, град у европском делу Турске, на Дарданелима. Данас Галипоље.

[53] *Андроник* (Андроник II Палеолог), византисјки цар (1282–1328), отац краљице Симониде, жене краља Милутина.

близу (султана), изненада појури и зари мач у тог ужасног и страшног самодршца. Ту и сам од њих погибе.

У почетку су Лазареви војници одолевали (непријатељу) и побеђивали су. Али, већ беше касно за избављење. Зато и син тога цара (тј. султана) ојача у тој бици и победи, по Божјој вољи, како би се и велики (Лазар) и они који са њим беху овенчали венцем мучеништва. И шта после овога беше? (Кнез Лазар) блажену смрт постиже тако што му је глава посечена, а његови мили саборци молили су усрдно да најпре они буду погубљени како не би његову смрт гледали.

Ова битка беше године 6897 /1389/, месеца јуна , (у) 15 (дан). А овај /Лазар/ прими мученичку смрт и види се данас као да је жив у великој обитељи /манастиру/ по имену Раваница, коју сам сагради, а (мученици) га искрено прихватише и сада са њима ликује на небесима. У то време не беше места у тој земљи /српској/ а да се није чуло тужно ридање и нарицање какво се ни са чим не може поредити; и ваздух је (тиме) био испуњен тако да је по читавој овој земљи Рахиља[54] неутешно плакала – не само због деце своје него (и) због благоизабраног господина,[55] јер га нема, а ни (деце) нема.

20. И стиже (тај) у блажена (места); да не причамо о (његовим) предивним здањима, (тј.) црквама и манастирима, о ослобађању заробљеника (и) о милости, која као извор излива свако доброчинство, и (о) извршавању (његовом) заповести (Божијих).

[54] *Рахиља*, Јаковљева жена; јавља се као персонификација невесте Божије, која плаче над сином Јефремом, који је прогнан и који симболише Северно (израиљско) царство. До поделе царства на Северно и Јужно дошло је 922. г. пре Христа.

[55] Јер 1, 16; Мт 2, 18: „Глас у Рами чу се, плач, и ридање, и јаукање много: Рахила плаче за својом дјецом, и не ће да се утјеши, јер их нема".

21. У току свог живота сагради тврде градове; подиже и Крушевац у коме сагради прекрасну цркву (посвећену) првомученику архиђакону Стефану, са молитвом за увек помињаног сина свога /Стефана/. Толико о томе.

22. А лав онај који се на свом (турском) језику зове *муњевити* /Бајазит/ брзо се врати на исток како би сео на престо оца (својега) и са свих страна утврдио царство. Ако ми ко приговори каква је корист да ово уплићем, нека погледа у књиге староставне па ће видети да оне много и опширно излажу о владарима, било раније у Јерусалиму, или (касније) у Цариграду, као и (о) животима (владара) околних земаља, како би допринели да живот благочастивих и светих господара наших буде боље познат. Довољно је да се ово само спомене.

23. А они који остадоше сироти и опљачкани беху ужаснути, јер несрећа не долажаше само од Исмаилћана, него се и западни (суседи) спремаху за рат. Уз то насташе и међусобне борбе оних који су им били потчињени; други, (међутим), били су самостални тако да се за Мардохејем[56] може рећи у загонеткама и пророчанским сновима: и, ево, глас и јаук, приче, гром и земљотреси и приповедања по земљи – не (само)(та) два змаја, него многи дођоше, као гмизавци, да ову (земљу) узму. И би глас и сви се узбунише од вике њихове; и свим људима по дану се смрачи, и (беху) олује и ратови и сваки народ се припремао за борбу.[57] И завapисмо ка Господу због вике њихове и од маленог извора начини се велика вода

[56] *Мардохеј*, Јеврејин кога је у Јерусалиму заробио цар Навукодоносор. Живео је у граду Сусану (Сузи). Уснио је сан да цару Артаксерксу прети смртна опасност, што је и била истина. Обавештава о томе цара, који га богато награђује (в. Јестира, 1–10).

[57] Јестира, гл. 3.

и велика река, светлост и сунце засијаше, реке надођоше и прогуташе славне.

Како ово овако беше, беху послани паметни гласници и тај /султан/ рече у себи, као Навукодоносор: обухватићу шакама васељену као јаје. Гласници се сложише са благочастивом госпођом /Милицом/, а (то) саветоваху и патријарх, читав сабор црквених достојанственика и сав синклит, да се најмлађа /кћи/ Оливера да за жену Амурату великом /Бајазиту/ како би се христоименито стадо спасило од прождрљивих вукова. Самодршцу /Бајазиту/ пође са сестром /Оливером/ и увек помињани брат њен Стефан/. Од тада беше поробљена српска земља, јер су и сам Стефан са братом својим Вуком, са својом властелом и са другима сваке године ишли на поклоњење њему /султану/. Међутим, велики цар од тада (не поступаше) као Максимијан, који је Константину Великом показивао лажну љубав како би га (лакше) погубио, него се према њему понашао искрено и са чистом љубављу, као према вољеном сину, што ћеш наћи у (одређеном) поглављу. И пред свим источним (владарима) дичио се овим /Стефаном/ као другим сунцем или пресветлом зорњачом.

24. Достојна (сваке) славе, премудра мати /Милица/, која је многе изабране мајке превазилазила, остала је, како рече Соломон, храбра жена; поседовала је све врлине, као што знају сви око ње који су уз њене руке тражили милост, очекујући да је приме. Имајући велику власт, знала је и световне ствари, у којима се није лако снаћи; по лепоти беше не само жена него је и савете (делила) као Дисејс.[58] А ко ће побројати божаствене и свештене украсе којима је даривала цркве и манастире! Ко се неће

[58] *Дисејс* (тј. Одисеј), краљ на Итаки, Пенелопин супруг. Опседао је град Троју и смислио да га освоји помоћу Тројанског коња.

задивити видећи њен савез са онима који ка Богу упиру поглед; делима је превазилазила заповести (Божије) стремећи ка (још) већим.

25. А шта да кажем о (Стефану), који засија (од Лазара и Милице), показујући премного њихових (врлина) и победивши пре свега све оне који су дошли? Требало је да буде свестран и више (него што је) природа плодова (на) дрвећу које расте поред извора.

26. Почињући да говорим о њему, помислих као да се бацам у океанске струје које се не могу препливати и које су неистражене; ипак, иако шибан таласима живота, упустих се у пловидбу да на крају част неку примим. Јер не дођосмо од детињства да му служимо, па о ономе што је раније било нисмо у стању говорити.

27. Он беше изузетан још као млад; васпитавао се од благочастивих и из дана у дан показиваше да ће бити у свему обдарен: и у ономе што је говорио, и у ономе што је чинио, и у ономе што је захтевало велики напор. И као што причају о Александру Филиповом /Александру Македонском/: кад (му) је отац негде ратовао, жалио се својим вршњацима говорећи: „Отац мој ће у свему исказати јунаштво, а за мене неће ништа остати.“ Па и овај /Деспот/, као дечак, гледајући на цркву (коју је његов отац подигао) говораше: „Подићи ћу већу и лепшу.“ О биткама је слично (говорио); и речи које наликоваху пророчанствима говорио је; једноставно, у свакој вештини, било да је (она) божанске или човечије премудрости – чега год се дотакао, убрзо је показивао да је бољи од учитеља. Било да је реч о ратничким питањима, о ратној вештини или уметности, која за многе није једноставна, он је у свему био први и друге у то упућиваше. У свему беше савршен. По лепоти и снази тела беше као сунце

међу звездама; ловове приређиваше боље него (његови) претходници. И како Соломон говораше: „(Боље) од свих који пре мене беху у Јерусалиму."[59] (Такав беше) у свему што чињаше и што говораше, а чиме се много шта чешће осваја, а да се крв не пролива. (Тамо) где често војске, и поред (великог) труда нису успеле као и наоружано бродовље, (тамо је) успевала само виспреност (и мудрост). Посвуда имамо примере за ово, (на пример), освајање великих и дивних градова (као што су) Вавилон и Троја; (или) кад Кир изненада нападе на Асирце и Хелене; кад ради Јелене, Менелајеве[60] жене, Троју разорише; и кад Темистокле[61] својим бродовима победи Персијанце и натера Ксеркса у бег – (победи) комарац оног жестоког лава. И много шта слично овоме може се наћи. Јер чистота (која) прочишћава душу, а (уз то и) храброст (која је) на прави начин спојена са добром ученошћу – кад се то стопи у једно, више се не може раздвојити, увек тежи ка узлету и то му је, тако рећи, у природи. Све се ово стече (у Стефану) као чистота и (као) скуп врлина. Толико о раној младости.

28. Кад постаде пунолетан, у заборав посла оно што је било, прилажући великим (делима) још већа; кад би ко други постигао нешто (од овога), правио би се, по људској слабости, да је мудар. (Деспот) не само што немаше мане, него у толикој (својој) владарској величини ништа

[59] Проп 1,16: „... ја постах велик, и претекох мудрошћу све који бише прије мене у Јерусалиму..."

[60] *Менелај*, спартански краљ, према грчкој митологији. Био је ожењен лепом Јеленом, коју отима Парис. Кад је Парис одбио да је врати, започиње Тројански рат.

[61] *Темистокле*, славни атински војсковођа и државник (527–460); у чувенј бици код Саламине побеђује персијског цара Ксеркса.

што је корисно не превиде, остаде непоколебљив, клонећи се онога што је Богу противно, што не приличи владарима, тако да су (му се) и анђели дивили. Не скрену ни са једног правог и царског пута.

29. У почетку владавине, одевао се мајчиним молитвама и наследио очево достојанство, јављајући се као најсветлији од свих. Али не беше све тако савршено, јер ђаво, који кукољ сеје, подјари на велику побуну неке племиће које отац његов (кнез Лазар) под ноге своје покори – они покушаваху да се са њим /Стефаном/ изједначе и измакну се испод његових руку; многе тешке кривице смислише против њега и изнесоше пред (султана) Амурата – једни су говорили како Угре против њега (султана) подиже, а други су тврдили: „Ми смо независни господари и желимо служити твоме царству." И гласнике слаху (султану); беше један од њих (од властеле), благородан и увек веран (Стефану), по имену Михаило, који се нађе очи у очи са онима који (Деспота) клеветаху и буну дизаху. (Бунтовници) беху: Никола Зојић и Новак Белоцрквић са још некима. (Деспот) позва Новака (к себи) и овај дође не знајући да се сазнало за недела његова. Њега по правди погубише. Никола побеже у утврђени град Островицу, али видевши да не може побећи од руку господара својих, постриже власи и замонаши се заједно са супругом својом и са четири кћери. Смиловавши се, благочастиви /Деспот/ и његова мајка /Милица/ поштедеше им живот.

30. И због овога пође ова благоверна госпођа /Милица/ цару Бајазиту, а са собом поведе и своју рођаку, бившу супругу деспота Угљеше, кћер некога ћесара.[62]

[62] Реч је о деспотици Јелени (каснијој монахињи Јефимији), кћери ћесара серског Војихне, а супрузи деспота Јована Угљеше; изузетно

Она беше у многим стварима изузетно мудра, па је њу увек спомињана (кнегиња Милица) сматрала за (своју) потпору и помоћ, нарочито кад је реч о стварима које су се догодиле. Кад их је султан позвао к себи, (кнегиња) је била у ужасу што ће га (морати) видети, (али) јој (Јефимија) рече: „Одбаци (од себе) сваки страх кад нас (само) удостојише да га видимо." Оне мудро завршише све своје послове уз помоћ Богоматере, у коју и положише све своје наде.

31. После отиде због овога и благочастиви и увек спомињани кнез Стефан бојећи се још увек, јер је по савету неких пристао да буде пријатељ са Угрима. Видевши да та његова намера неће бити могућа у будућности, посаветова се са својом благочастивом мајком, (отиде) и дође источном (цару Бајазиту); тамо је све било према Соломоновим (речима): „Срце је царево у руци Господу"[63] због доброте твоје, Владико, а због ствари од којих је стрепео и ужасавао се. Зато је све свршио повољно и неукротив (царев) гнев окрену на милост и љубав (у толикој мери) да га је као најмилијег сина саветовао и поучавао најљубазнијим речима.

Дошавши Бајазиту, (виде) да је, пошто би се (завршило са) јелом, обичај да сви (одатле) оду; (међутим)

образована и талентована, саставила је, између осталог, потресну молитву и извезла је на диптиху-иконици поводом смрти свога сина јединца који је умро пре Маричке битке и који је сахрањен у Хиландару. Са својом рођаком кнегињом Милицом живела је у манастиру Љубостињи (после Косовске битке), била је њен верни и стални пратилац у разним дипломатским мисијама које је кнегиња предузимала и, по свој прилици, активно учествовала у политичком и друштвеном животу српске Деспотовине и, вероватно, у васпитавању синова и кћери кнеза Лазара и кнегиње Милице. Сачувани су, такође, њен запис на завеси за *царске двери* у Хиландару, као и њена чувена песма *Похвала кнезу Лазару*.

[63] ПрС 21, 1.

овај (Деспот) не хтеде отићи, него остаде да стоји. Кад га цар запита за узрок (таквом понашању), рече: „Господару, уместо да ме неко други оцрњује пред Твојим Величанством, сам ћу изложити сагрешење своје које, уместо мене, неки други саопштише Царству ти, (наиме) да од службе Твојој држави одступам и да сам пријатељ Угрима. Размотривши ове неумесне (клевете), сетих се клетви и поука које си ми дао (и) дођох. Мој живот пред Богом у Твојим је рукама и чини шта хоћеш." А овај (султан) мало поћута, чудећи се, и одговори љубазним речима: „О, драги мој, шта си од Угара очекивао? Ја сам (ту) земљу хтео да освојим. А шта ћеш ти тамо учинити? Ко је од владара, приклонивши главу пред Угрима, нешто у својој земљи постигао?" При томе је споменуо бугарске цареве, (као) и неке друге. „А ти, рече он, ако си са мном, а идеш (тамо) куда ја не идем, имаш разлога за узнемирење, а ако си са мном тамо где сам ја, нема разлога да се узнемираваш. Ми смо владари, и ако ми не пођемо на друге, (ни) други неће на нас. Јер војском се најјача царства одржавају и шире (своје границе). Данас те као сина најстаријег и највољенијег представљам пред свима – и својима и (онима) који су источније (од нас). Ко је код мене у таквој части као ти? Ја сам већ зашао у године. Умрећу било од болести било у борби. А ти, живећи овако (у слози) са мном, добићеш на времену. Моји синови ће заратити међу собом и сваки ће ти слати молитеље за помоћ или само (уверавања) о љубави, а не о непријатељству. Добивши на времену, не само да ћеш своју земљу сачувати, него ћеш (освојити) и околне области које се граниче са твојом земљом и назваћеш се великим и славним владаром. За сада држи земљу своју у својим границама. Послушај ме и ја ћу ти рећи шта треба да радиш. Док сам ја жив,

потруди се да сломиш своју силну (властелу) и да је потчиниш својој власти, јер (после моје смрти) пожелећеш (да то учиниш) и нећеш успети. Зато, (било) благородне, (било) сиромашне које си ти васпитао уздигни, учини их славнима да заједно са тобом владају; све клеветнике и њима сличне ућуткај."

Овим и сличним речима поучаваше (га) цар, и помињани (Стефан) отиде својој кући. И, о чудеса! Ко је где ово чуо или видео?! Он, који је био окривљен и спреман на смрт, од цара прими власт као (да му је) син. И савете (прихвати), и то не од једноверног (владара). Ко је такво пророштво чуо од неверника? Све се то деси у наше дане, тако да су сви, по свим крајевима, могли то видети, јер (ништа) није било сакривено нити се потајно догодило, него пред лицем читавог света. Нека нико не мисли да је чудно то што речи Исмаилћанина упоређујемо са пророчким; тај нека погледа у Кајафино пророчанство, где је речено да је „боље да умре један човјек него народ да пропадне".[64] А врховни (апостол Петар) каже: „... ниједно пророштво књижевно не бива по своме казивању; ... Јер никада пророштво не би од човјечије воље."[65]

32. Кнез Стефан оде у своје отачаство и стиже кући чашћу украшен не само од (султана) него и од свих његових великаша и од свег његовог царства и од свих народа које Исмаилћани под ноге своје бацише, цењен и вољен од свих њихових, а хришћани су узносили молитве (захвалности) што Бог узвиси рог изабраника свога.

33. Онај страшни и горди (цар) умисли да зарати са Угровласима; подиже се са свом силом својом, дође

[64] *Кајафа*, јеврејски првосвештеник у време суђења Христу; Јн 18, 14.

[65] 2. Пет 1, 20–21.

и пређе Дунав године 6903 (1394) и сукоби се са великим и самодржавним војводом Јованом Мирчом; (у тој борби) проли се неисказано много крви. Тада краљ Марко и Константин погинуше. У тој бици, са овим господарима, учествоваше и кнез Стефан, о коме говоримо. Сви они беху са Исмаилћанима не по својој вољи, него по нужди; причају (тако) о блаженом Марку[66] да је рекао Константину: „Кажем и молим Господа да хришћанима буде помоћник, а ја нека први погинем у овој бици". Вративши се својој кући, цар (Бајазит) са њима учини примирје.

34. После две године посла цар са својим синовима неисказану множину војске на Босну; са њима пође и овај христољубиви кнез Стефан. Беше тада тако велики снег, како нам о томе причаху стари људи, да када су секли дрва и ватру палили по вртовима, она је, пошто би се распалила, толико тонула у дубину да су они који су ту били желели да се топлота што даље осећа, али (јој) се нису смели (приближити). Због те зиме мало ко се од војника и заробљеника врати у своју земљу. Зато је овај христољубиви (Деспот) опет био окривљен за ову погибију, али (они што га клеветаху) не успеше ништа да учине, јер му је Бог помагао.

35. Освојивши многе земље пође цар најпосле на Богом чувани град Константинов /Константинопољ/. Овде му ништа није пошло за руком, иако је (имао) многе намере и (чинио) покушаје, па науми да обиђе са друге стране морски пролаз и нападне Галату, где се слично потрудио, али ни ту није успео.

36. Кад је за (ово) чуо западни владар – краљ (Жигмунд) – са свом својом војском прелази Дунав и напада

[66] *Марко (Краљевић)*, син краља Вукашина, законитог наследника цара Стефана Уроша (1355–1371), носилац српске круне, а турски вазал.

Никопољ.[67] Цар (турски) напушта део Цариграда, Галату, и иде у сусрет (хришћанима) као распламсала ватра. Овај је краљ имао под својом (командом) Угре – у почетку се звао немачки цар; сакупивши као помоћ сарматску, немачку, угарску и друге војске, дође са свом том огромном и неисказаном силом. При судару најпре западни (владари) веома снажно сузбише цареву војску, али онда *муњевити* /Бајазит/ излете испред својих пукова и поче враћати (војнике) молбама и убеђивањем говорећи: „Куда да се склонимо од ових руку ако нас данас сасвим разбију? Бићемо (им) предати на оштрицу мача као (што су) они малопре нама, а деца и жене ваше (биће) у њиховим рукама као што су њихове у рукама вашим. Није ли (онда) боље да данас или умремо или да их победимо? Ако данас извојујемо победу, обдарићу вас многим и неисказаним благом њихове земље.“ Прикупивши снагу (царева војска) врати се и победи – једне су (западне војнике) посекли, друге су, заједно са коњима, подавили у Дунаву; неки су на лађама са својим краљем у Цариград утекли, а одатле су се бродовима, по острвима, докопали својих земаља. Исмаилћани ту приграбише огроман (ратни) плен.

37. Он (Бајазит) опет се подиже са читавом војском и пође на Угре поробивши неизмерну количину (народа). Тада и Митровчане /становнике Сремске Митровице/ пресели и Земљани град /Земун/ разори, а друге области поплени. Пошто се све ово догоди, па и више од овога,

[67] *Никопољ*, град. У његовој околини водила се у септембру 1396. г. велика битка између хришћанске војске, коју су чинили феудалци из многих европских земаља (Немачка, Француска, Енглеска), као и угарски и влашки одреди, и турске војске. Видину, који је био опседнут, у помоћ је дошао султан Бајазит. У султановој војсци био је и деспот Стефан са својим одредима, као турски вазал. Турци су однели победу над хришћанима, а ту победу пратио је велики покољ и погибија.

нападоше Угри на Србе кад овај славни (Стефан) не беше ту и заузеше град по имену Борач и попленише многе крајеве. А (Турци) велики део угарске земље заузеше. И ко ће описати тадање велике и мале ратове које су (Угри и Турци) међусобно водили?! А овај цар названи *муњевити* /тј. Бајазит/ заузе и Солун, којим владаше све до своје смрти; сазидао је и кулу изнад града, коју касније цар Манојло разори идући у Ахају – када је Ексомилиос зидао у Амореји – како је Исмаилћани не би могли тражити (под изговором) да је њихова. И многе друге народе покори Бајазит на истоку и западу. Много ратоваше на истоку одакле дођоше и разјарени Персијанци заједно са Татарима (и ударише) на њега.

38. О овоме треба подробније говорити, јер овај именити (Стефан) изванредно показа овде храброст и врлину. Од тада се ослобађа ропства Божијим промислом, како и сам каже у повељи граду (Београду): „Од Косова поробљен бејах од исмаилћанског народа, (све) док не дође цар Персијанаца и Татара и не победи их и (док) мене из њихових руку Бог не избави својом милошћу. Одавде, дакле, дошавши нађох место од давнина прекрасно, превелики град Бели град (Београд), који, због (одређених) прилика беше разрушен, (а ја) га изградих и посветих Пресветој Богородици. И друге повластице (дадох) његовим становницима“.

39. Да наставимо причу о великој бици. Постоји једна земља која је на граници Индије, и лежи са њене северне и источне стране а зове се Отрар. Та је земља међуречје коју окружују две реке. У тој земљи пребиваше човек који беше син старешине некога места. Тај човек, по имену Демир (тј. Тамерлан)[68] беше свиреп и велики

[68] *Тамерлан* (*Тимур*; Константин Философ употребљава само *Демир*), монголски владар (1336-1405), велики ратник и освајач. Излази као

насилник. Идући као разбојник наиђе на неке пастире, савлада их и узе им овце, при чему беше устрељен у ногу, од чега остаде хром. Тако, пљачкајући, стече имање. Сакупи тисућу људи под својим заповедништвом и са њима, на превару, крете на некога Камарадина, вођу те земље, а он је командовао са 10 тисућа (војника). Победи га, заузе ту земљу и изненада, са тих 10 тисућа (војника) нападе на самог главног заповедника Персијанаца и на превару упаде у саму Персију; командант персијски попе се на кулу (али га овај) ухвати и завлада свим Персијанцима, а имао је свега сто педесет тисућа војника. После тога, покори и околне земље, а одатле, осиливши се због (задобијеног) плена и Дарија превазишавши, држаше околне (земље) и разливајући се као силни извори поби све на шта наиђе. Мало је требало да као Александар покори читаву Хеладу, па се и за запад хвалио (да ће га освојити), о чему ћемо касније подробније говорити у 40. глави.

Тако ојачавши и укрепивши се, шаље гласнике *муњевитом* цару /Бајазиту/ тражећи од њега да му даје данак и да (му) буде покоран, а Бајазит је и исток и запад исцрпљивао и уништавао, а хвалио се да ће и Цариград освојити. Овај, чувши овакве (речи) и разљутивши се, објави рат и спремаше се за борбу, ружно говорећи и шаљући жестоке (и претеће) речи, „ако – како говораше – не дођеш у бој“. Бог му је ожесточио срце као ономе египатскоме Фараону, који не послуша своје саветнике, јер (му) је најпре њихов представник говорио: „Послушај ме, господару мој, и дај му све што тражи, јер,

победник из Ангорске битке 1402. г., у којој турски султан Бајазит бива заробљен и ускоро после тога умире. У бици учествује и кнез Стефан, као турски вазал, на страни Бајазита.

пошто брзо (све) пређе, склониће се у друге (пределе) и тада, као што кажеш, васељена је у твојој руци.“ Јер цар му тајно говораше: „Само ако овога победимо уз Божију помоћ, све ће бити у мојој руци, било источни или западни (народи).“ А на Алибашине речи одговори: „Зар није боље, о драги (мој), да га победим па да ме сви величају, или да (храбро) прихватим крајњи (исход), него да му се покорим и да га служим?“ А овај ће (Алибаша) на то: „Ако се догоди (једно) од овога двога, добро је; али, ако погрешиш и у једном и у другом, гледај (шта ћеш).“ Ушавши тамо где су цара после чували, рече: „Подсети се, господару, речи мојих – зар ниси погрешио и у једном и у другом?“ И обојица горко плакаху.

Персијски цар (Тамерлан) разбесне се и разјари од (ових) ружних речи и прекри горе и поља (својом) војском. А Бајазит сакупи сву своју војску и са истока и са запада а посла (поруку) ка увек спомињаном кнезу Стефану да, ако је могуће, са својом војском дође. Тамерлан, ушавши са својом војском, поробљаваше земље. (Бајазит у брзини), гонећи га, мимоиђе се (са Тамерланом), нађе га у Анкари и судари се са њим. У (том) судару газили су један другога.

Изабрана персијска војска издвоји се и удари на увек спомињаног (деспота Стефана) како је, и пре него што се глас (пронео), било одређено; ови (Персијанци), уз велику вику, нападоше и беху побеђени и изгинуше од оштрице мача и копаља српске војске. (Деспот Стефан) видећи да је цар (турски) опкољен хиљадама и хиљадама (војника), а желећи да га ослободи, и по трећи пут улази у бој секући (све) и побеђујући. Видевши да се (ипак) број његове војске смањује, повуче се. Јер, шта је могао учинити међу (тим) хиљадама и десетинама хиљада без

Божије воље?! А (о) величини његове победе сви су причали и била је чувена.

Вратио се, пошто су се варвари раширили и одасвуд излили, (али) је побеђивао појединачне гониоце имајући окрвављену десницу. И ко ће испричати шта се тада, на том тешком путу догодило? Јер када је и поменуто море које настаје од северног и хелеспонтског, хтео прећи како би упловио у море које се простире чак до Камарије, то није било лако могуће, јер су и земље и прелази и пристаништа били исмаилћански. Зато се склони у Цариград. Неки његови војници издвојише се (од остале војске) и одоше, прешавши море, а кад су пролазили поред Адријановог града[69] посече их неки Саража[70], за кога кажу да је заробио храброг страдалника (кнеза Лазара) па је мржњу гајио и према његовом сину. Ови војници беху побијени у Чрномијанском лугу.

40. Раније испричасмо каквих су (невоља) допали тада, неочекивано, источни (народи). Помињани Тамерлан ускоро (пође) ка југу и Египту како би сву Хеладу (освојио), али му испричаше о Јерусалиму, па се (он) уплаши и врати назад. Приповеда се да када је дошао до Дамаска и зидине његове разорио, желећи да пође на Јерусалим, неки му рекоше да је одувек (било тако) да је све оне који су увредили Јерусалим Бог кажњавао. „Ти, (рекоше му), не можеш поред њега проћи а да га не разљутиш. Осим тога пут ка египатским земљама по води је, а ти за то немаш (опремљену) војску нити лађе.“

[69] *Адријанов град*, Адријанопољ; данас Одрин, одн. Једрене. Име је добио по римском императору Адријану (117–138).

[70] *Сараџа-паша*, турски великаш који је учествовао у Косовској бици; заробио је кнеза Лазара и многе српске војнике. Учествовао је и у бици код Ангоре.

Зато он одустаде од напада на Јерусалим. Прошао је исток и ко ће испричати колико су зла претрпели становници ових земаља: непокорне градове је заједно са женама и децом у јаме закопавао (или) их зверима бацао и многе друге немилосрдне казне и уништења (смислио је). Прича се да су га његови великаши повели да види децу која су (на земљи) лежала и плакала како би му милост (и саосећање) пробудили. Он, међутим, видевши ту гомилу (деце), нареди да их коњима погазе. Рече том приликом: „Ослободих их од невоља и мука овога света.“ И много шта слично овоме чинио је. Уз то многе државе нападе и многа лукавства (чињаше).

За њега причају и ово: дошли су поклисари некога царства, идући превисоким планинама у ту земљу, а (све је било) непроходно осим једне стазе, на којој је била сазидана моћна кула да чува ту стазу. Тамерлан, напивши се крви, нареди да доведу те поклисаре правећи се да се са њима (у свему) слаже. При томе се направи да је веома болестан и да је на самрти. Кад се заподену разговор, (Тамерлан) поче ону крв бљувати претварајући се да умире. Они којима је било наређено изведоше поклисаре напоље и после кратког времена пустише их (да иду). А ови, отишавши својим господарима, јавише радосну вест да је Тамерлан умро. Међутим, (Тамерлан) се ноћу устреми на кулу која беше неутврђена и освоји је. У свитање сустиже и владара те земље и земљу разори. Све то чињаше као да има крила, а што сам није освојио, освајала је његова војска, као што је било код Анкаре, где се водила велика битка, и његове чете одједном освојише све, чак до оба мора.

Врати се, дакле, својој кући узевши велики и неисказани плен од свих тих држава. Нигде не остави (своје) управнике, него је само рушио и све исцрпљивао; хвалио

се да ни Александар Македонски земље не освајаше (из неког другог разлога), него да им се наруга, јер су му, као да се шегаче, мале дарове давали и подворења чинили – све сами у својим рукама држаху. Он им је и веће дарове давао. Ово исприча поклисару који се зваше Ајдин, а кога је увек помињани (деспот Стефан) послао (Тамерлану) због неких уговора, као и ради тога да потражи његову сестру (Оливеру), коју је, са свим Бајазитовим (људима), држао Тамерлан (у заробљеништву); изведе је отуда (захваљујући) великој мудрости. Тада је (Тамерлан) и ово говорио: „Кад пођем к вама на запад, нећу ићи источним пределима, него северним и (идући) по копну опколићу га." Ишао је, наиме, својој кући како би смислио најневероватније ратове и освојио Индију и запад, Амазонију и све (остале) земље не знајући да: „Изиђе из њега дух, и врати се у земљу своју: тај дан пропадну све помисли његове."[71]

Будући близу, посла (Тамерлан) поклисаре ка Цариграду да виде (тај град) и да га известе (какав је); из прича је знао да у свету нема ништа јаче и утврђеније (од њега). А ове (Цариграђане) Бог поучи и рекоше поклисарима приликом одласка: „Не може се по копну проћи него идите ка овоме силном (граду) лађама ка иверским пределима (заједно) са нашима." Сачекавши мало послаше их (лађом), онда (поклисаре) у море бацише, а (сами се) вратише; и тако остаде (Тамерлан) без вести о томе како је тамо (у Цариграду); јавише да је лађа потонула. Тамерлан се врати у Персију. Тамо се наоружа и припреми и пође на земљу Хтаи (тј. Кину), а одатле (се упути) у пустиње земље која се зове Домусхан[72]. По овој земљи

[71] Пс 146, 4.

[72] *Домусхан*, пустиња коју је Тамерлан освојио у Средњој Азији.

шест месеци сејаше просо како би снабдео војску храном са којом је требало да ова огрома војска пређе пустињу (идући) ка другим пределима света.

Завршивши ово, врати се у отаџбину своју по имену Орар. Отуда се подиже и крете са свом војском на Кину и у тим пределима сачека зиму, од које многи (војници) од хладноће помреше. Кад су га обавестили о томе да је 110 шатора опустело, јер од студени помреше они који су у њима били, он обуче 20 кожуха и пође да види шта се догодило; не могавши све видети због зиме, врати се у свој логор. Пошто је тако (велика) студен продрла у његову утробу, позва највештије лекаре; они пожурише (к њему) и несмотерно му дадоше да пије кувани мед, што му упропасти стомак; лежаше шест дана (а) после шест дана удари му крв на уста и одостраг; поживе још три дана и умре. Војска се његова разиђе својим кућама. Његов син задржа (у власти) Персијанце, а унук Тамерланов, по имену Шарух, сада влада Персијанцима.

41. А ми да се вратимо на оно претходно. Благочастиви кнез Стефан стиже у Цариград заједно са својим братом Вуком и од свих слушаше пријатељске речи (и сви су мислили) да гледајући (у њега гледају) у неко сунце. Тада доби и деспотско достојанство од благочастивога цара Јована.[73] Њега, свога синовца, постави цар Манојло да (влада) уместо њега; Бајазит га је довео у тежак положај и он је отишао Римљанима старога (Рима) са намером да уједини цркве и да припреми рат (на Турке) како би се осветио и избављење добио. Много година држаше Цариград затворен и глађу изморен – неки (људи) ноћу бежаху, а неки наређиваху просјацима да напусте (град).

[73] Реч је о византијском императору *Јовану VII Палеологу* (1399–1404).

42. А овај благочастиви Јован имао је многе сукобе са житељима Галате (тј. Ђеновљанима) и кад у Цариграду виде овога (деспота Стефана), испуни га велика и неисказана радост, веселио се са њим у царским (одајама) и венац достојанства му даде који сам себи (Стефан) исплете храбрим и многострадалним подвизима. Цар Јован (га) шаље лађом своме тасту на острво Митилену да га (овај) са лађама испрати у арбанашку (земљу), куда је (Деспот) намеравао да оде. А овај (Јованов таст) предузе све, (јер му се указа прилика) да у свом граду види светлу (звезду) зорњачу; и у овом најизабранијем и најдивнијем граду Митилени не беше места где га овај Гатилузи[74] није водио и гостио – у својим баштама и вртовима уз клицање: „Многаја љета, Владико!", како приличи владарском чину.

Тада и превисоки (деспот Стефан), о коме говоримо, угледа кћер овога владара која му после постаде жена; по мајчиној (линији) и она је била синовица цара Манојла од кога се и ова господа и овај род називају Палеолози. Рече му тада Гатилузи: „Узми за жену коју хоћеш од мојих кћери." Ово се догоди по савету и уз учешће царице (жене цара Јована), њене (Јеленине) сестре.

И док је овај славни Деспот чекао на острву да се припреме лађе, и док је са братом својим Вуком био (на лађама) дође из западних предела грчки цар Манојло у Калипоље; после Ангорске битке дође ту са истока и најстарији син муњевитога Бајазита. И ту, (Манојло) на мору (тј. на лађи), а (Сулејман) на копну склопише чврсто пријатељство, као отац са сином.

[74] *Гатилузи*, Франћеско II, господар острва Лезбос. Његова ћерка Јелена, блиска рођака династије Палеолога, постала је супруга деспота Стефана.

Тада се и Солун враћа у грчке руке. Томе Сулејману цару сва дела беху добра и благоразумна; али га је победило вино, више него друге цареве – није могао да га се одрекне па се због њега и царства лишио.

43. Радосно (му) беше са царем грчким, јер (беху) достојни један другога. Дође, дакле, цар грчки у Цариград; (цар) Јован му се као оцу покори (и) склони се у Солун; овај му тада даде (Солун) на управу. Тада се (област) Цариграда простирала чак до Визе[75], и даље по Црном мору (све до) силивријске земље,[76] па још и (до) ахајских и солунских земаља и до Свете горе атонске. Причало се и то да је тада било могуће да (цар) Јован сачува власт Цариграда. А причало се (такође) о томе како су благородни (људи) говорили Кантакузину: „Устани и узми државу своју као изданак најблагороднијих и најсветлијих и најстаријих грчких царева." Њега је тада цар, уместо свога многовољеног брата, оставио са Јованом, али овај не хтеде да подигне руку на блаженог Манојла. А изабрани цар седе на престо свој захваљујући Богу који га је провео кроз воду и ватру у мир, за све што се догодило. Беше велика битка код Ангоре, лета (Господњег) 6911 (1403) године. Деца Бајазитова одржаше се у источним пределима, (а) султан Мехмед у горњој земљи (тј. у северној). На крају се показало да је (он) владао честитије и боље од све браће. А Муса,[77] дакле, пребеже Татарима,

[75] *Виза*, град на Црном мору.

[76] *Силивријска земља*, земља у околини града Силиврије, који се налази на европској обали Мраморног мора.

[77] *Муса*, син султана Бајазита (1376–1413). У Ангорској бици заробљен је заједно са оцем. Био је невероватно суров и зао. Те његове особине нарочито су се виделе кад је немилосрдно, после битке са деспотом Стефаном, разрушио и уништио Крушевац, Петрус, Сталаћ и друге градове.

Асе-бег[78] (оде) у Анатолију, док га Сулејман не уби. А Мустафа умре.

44. У западним земљама утврди се Сулејман; сазнавши шта је било са (деспотом) Стефаном и знајући да жели да дође у западне крајеве, сам се тамо упути са свима својима. Беху тада са поменутим Сулејманом и синови старије Деспотове сестре Марије /Маре/, они се, без своје воље, бораху заједно са Турцима, јер другачије не беше могуће. Због тога их цар посла да чувају и надгледају путеве по својој земљи, јер благочастиви (деспот Стефан) није могао где другде проћи.

45. Бог је о њему најбоље мислио и (чинио) како да се већом славом прослави. Јер, пошавши од раније поменутог острва (Митилене) на лађама, са жељом да пристане у арбанашку земљу, дочека га тамо са највећом предусретљивошћу господар тих крајева. А био му је и зет. Тај арбанашки господин, по имену Ђурађ (Страцимировић), узео беше себи за жену Јелену, сестру (Деспотову). Са њом је имао сина Балшу, који је такође владао том земљом и сијао је (као сунце) многим добрим делима. Деспот је обавестио о свом доласку своју благочастиву госпођу мајку (Милицу); поменути (Деспотов) зет даде му војску, колико могаше, да га прати. Идући (тако) приближи се српској земљи, где беше прва српска архиепископија. И шта је после овога требало учинити онима који су толиком силом држали путеве, и све тачно испитали и било их је такво мноштво? Као што рече Омир о троадском рату да су Хелени и по двојица били против Араклија, а овај против толиких, тако рећи сам, као муња огањ баца у битку, разгони их и побеђује. Дошавши, дакле, на Косово, где и отац његов, а сазнавши

[78] *Асе-бег*, син султана Бајазита.

да је (тамо) много Турака, уреди војску која беше са њим у два пука, као некада Јаков, тако да ако један буде посечен, други ће се спасити; ако један брат погине, други ће остати пастир благочастивоме стаду. Најхитније пође војска (коју посла) његова мајка (Милица) и стиже убрзо (захваљујући) мајчиној бризи, али ипак са временским закашњењем и недовољно опремљена. Већи део војске (Деспот) даде и брату своме Вуку, а сам узе мањи део и пође у бој. Исмаилћанска војска била је размештена даље и (подељена такође) у два пука. Он /Деспот/ упути се сам у предео који се зове грачанички, где налази онога (Ђурђа Бранковића) са њима /Турцима/ за које се раније (и сам) борио. Храбро удари на њих /на Турке/, а ови, кад га угледаше, повикаше: „Гледајте, гледајте Лазаревог сина!“ После тих речи дадоше се у бекство. А овај (Деспот) окрвави десницу своју светећи се својим непријатељима, тако да се тада могло рећи пророчким речима: „Десница твоја, Господе, прослави се у сили; десница твоја, Господе, сатре непријатеља. И мноштвом величанства својега оборио си оне који усташе на те; пустио си гњев свој, и прождрије их као сламу.“[79] Од тада (Стефан) беше за њих страх и трепет. Млађи (Стефанов) брат (Вук) пође на свога сестрића (Ђурђа Бранковића), а хришћанска војска, (пошто) га порази, гоњаше га.

Беше са Ђурђем, сестрићем својим, који касније постаде деспот све српске земље, неки исмаилћански племић, моћни војвода који је надзиравао (Ђурђеву) верност цару. Беше тада и ћесар Угљеша са Исмаилћанима; он велику услугу учини (шаљући) посланство ка благочастивом (Стефану) од ових (Турака), јављајући о њиховим одлукама и намерама. Ускоро и сам пребеже под крила

[79] 2. Мојс 15, 6, 7.

деспота Стефана и преузе земљу своју, (свој) завичај: Врању и Иногошт; и Прешево прими и задржа. Постао је као неко крило (тј. заклон) хришћанима.

46. После велике битке код Грачанице оба брата дођоше у свој град Ново Брдо, град ваистину сребрни и златни. Овај /Стефан/ као победилац, а овај /Вук/ као побеђени. А благочастиви (Стефан), желећи да овога (свога брата) поучи ратној вештини, а жалећи још (увек) због погибије својих војника, упути му неке преке речи. (Вук) причека мало и сачекавши погодно време пребеже Сулејману. Њихова свеизабрана мати (Милица) пожури (за њим) чак у исмаилћанске пределе и не успе да га стигне на погодном месту, али не могаше ни да се врати из исмаилћанских земаља. Зато одлази к Сулејману и (успева) да га измири са благочастивим (Стефаном), а онда се врати (у своју земљу).

47. Ко ће описати неисказану радост када је земља, заиста запустела, опет добила таквог пастира! Дошавши у своје отачаство као Коил, (који), изашавши из густих шума, долази страшан, бљујући огањ (и) ужасавајући (и) ближње и даљње; изашавши (тако) и обишавши (земљу), грмео је и сијао као муња, збуњујући непокорне (умешане) у многе метеже. Свако бешчашће би уништено и престрашише се (сви); руке беху одсечене онима који су чинили неправду и зло ширили. А правда процвета и плод свој донесе. Није гонио брзи спорога, нити богати сиромаха; није јачи отимао земљу (својих) ближњих, нити су моћници вадили мач; није се крв праведника проливала, нити су се (изговарале) зле и неразумне речи; (није било) опањкавања начелника, нити (се исказивао) презир према славним (људима) са високим чиновима, нити нешто слично томе. И колике само смири по савету

цара (Бајазита)! Ако је ко шта због невере своје изгубио, било да је лоше служио или нешто слично (томе), и постао сиромах, њих је на највише положаје постављао и поштовао макар и сиромашни били – (нареди) да им се не одузима (власништво) што је од оца, деде или прадеде остало. (Мислећи) на судбине божаствених (људи) говорио је о онима који су сагрешили да не треба да буду два пута кажњени. Онога који није сагрешио на соломонски начин волео је и поштовао као (што је и) просјака.

Одмах је, тако рећи од почетка, засадио свој прекрасни врт: једне (постави) да управљају пословима, друге да му буду телохранитељи, што је био најповерљивији (унутрашњи) чин. И други чин је (постојао). И трећи, спољашњи, како би трећи били са другима, а други са првима, тако рећи по анђеоском чину; (ту се), у ствари, могла видети Аеропагитова[80] слика. Јер и Бог по слици својој даде земаљску власт људима. А кад је реч о пословима владарског дома, многи (људи) су имали различите чинове како би их у сваком тренутку било довољно, (па) и више него што треба. Дошљаци су (их) са страхом

[80] *Псевдо-Дионисије Аеропагит*, писац с краја V или почетка VI в. На сабору у Цариграду одржаном 532. г. поменут је његов *Зборник* (у науци познат под насловом *Corpus Areopagiticum*), који се састоји из четири дела: *О мистичком богословљу, О божанским именима, О небеској јерархији* и *О црквеној јерархији* и *Десет посланица*, упућених различитим људима. Константин мисли на делове који се зову *О небеској јерархији* и *О Земаљској* (одн. Црквеној) *јерархији*, где су чинови једне и друге јерархије сврстани у групе (тријаде). Тако, рецимо, у првој (од три) небеске тријаде налазе се: Серафими, Херувими, Престоли; у другој: Господства, Силе, Власти; у трећој: Начал/ств/а, Арханђели, Анђели. Земаљска јерархија има слично устројство, нпр., у првој тријади су: Архијереји, тј. Епископи, Свештеници, Ђакони итд. Овај *Зборник* преведен је на многе језике, а на црквенословенски језик превео га је српски монах Исаија 1371. године.

гледали као да су анђели, задивљени смерношћу (и покорношћу); сви су се један према другоме (односили) како приличи (и како) пристоји, (са) смерношћу. Још више су се (тако понашали) они унутрашњи које је она светла звезда (Стефан) надгледао, постављао и осветљавао. Вика, подгуркивање, смех или непристојна одећа нису били дозвољени; сви беху обучени у светлу одећу, коју добијаху од Деспота. У свакој владарској заповести сијаху владарске (речи). Сви су на њега гледали са страхом. И ово треба знати – нико није био у стању да га гледа у очи, чак ни они највиши. Ово не говоримо само ми, него о овоме сведоче сви који су то искусили. Ко год се зарицао да ће (му очи) сагледати, нико се није тога удостојио. А ово је (још) чудније од претходног: у читавој држави (понеко) избеже понекад женску љубав и музику, а овај (деспот Стефан) и једно и друго је мрзео, штавише и одбацио. „Само – рече – да се чује музика која је потребна за рат."

48. Обилазећи земљу свога отачаства и заузевши околне крајеве, учини од њих пријатеље (себи), а оне земље које су се од старине, у нека времена, називале српским привуче к себи а неке и покори. Кад је западни цар (Жигмунд) чуо за ово, посла к њему поклисаре да утврде (њихово) пријатељство. (Деспот), пошто сачека погодно време да се са њим спријатељи, лепо прими гласника, угости га како доликује, а са оним ко га је послао утврди пријатељство. Он /Деспот/, обилазећи и разгледајући земљу, као што рекосмо, нађе раније поменуто место по имену Београд и измоли (га) од Угара; (Београд), иако лежи у српским крајевима, изгледа као да је на срцу и плећима угарске земље. Стога и склопи уговор с њима и прихвати се посла. Обилазећи и друге

своје градове утврђиваше их, а оне које су Исмаилћани самовољно отели поново узе. Судије које су тамо раније биле постављене побегоше.

49. Међутим, Сулејман се упути ка истоку да тражи очевину. Чувши за ово (што ради Стефан), посла гласника увек спомињаном (Деспоту) да са њим утврди мир; благочастиви (Деспот) прими га љубазно и утврди мир те тако овај оде своме господару.

50. Кад овај оде, спреми се цар Сулејман (и) пређе у источне (крајеве и) брата свога Асе-бега, гонећи из места у место, уби; једне земље покори, друге умири а са трећима заподену рат.

51. Овај (Деспот) ни најмање не отпочину, као (и сваки) онај који је изузетно храбар, него се прихвати (посла) око поменутог града, који беше (један) од тих великих старих (градова), а на красном месту, као мало где у васељени, што више пута рекосмо; беше простран по изгледу, (налик) на бродска једра у пристаништу; (имао) је сваковрсна утврђења и (могућност) добављања хране. Не могосмо (тако нешто) било где замислити (да постоји), нити (наћи) таквог уточишта, нити (могућност) да му се приђе и са воде и са копна; кад би под њега дошло и хиљаде (војника), помоћ је могла стићи, (а они који су) унутра могли су, пошто би се прибрали, изненада започети битку. Рече ли ко да било где (постоји) такав град? Деспот, видевши и осмотривши ово, брже од оног равноапостолног,[81] беше упоран да се све што је могуће брже (уради).

И ко је у могућности да писаном речју искаже какав је положај, изглед и лепота (Београда)?! Сазида (Деспот)

[81] *равноапостолни*, мисли се на цара Константина Великог (в. нап. 39), коме је Хришћанска црква дала епитет „равноапостолни" или „тринаести апостол" због његових огромних заслуга за хришћанску веру.

и многе утврђене куле за људе који живе унутра и напољу; зато се за (београдско) узвишење, као за соломонско у Јерусалиму, могло рећи: од (ових) здања сенка падаше по околини (као што је падала) од високих, моћних вавилонских врата. Беше и висећи врт са кога је овај горди (Деспот), пошто се попео, рекао: „Не саздах ли ја све ово крепком десницом и мишицом подигнутом?“[82] Заиста је овај (град) од свих царских (градова) најлепши изглед имао. А Деспот је свагда својим изабраним одговарајућим причама тумачио јеванђељске речи и као учитељ их је подучавао. И царску је (палату) украсио веома китњастим узвишењем, (а) изван двојних бедема (ископао је) веома добре ровове. Овај (Београд) заиста беше седмоврх, веома велики и прекрасан, сличан Сиону[83] у вишњем Јерусалиму, због чега и пророк тамо узвикну: „Радуј се много, кћери Сионска, подвикуј кћери Јерусалимска; јер си на висинама и долазак царев угледала си.“[84] Други је (врх, тј. кула, узвишење) на рекама и тамо је пристаниште за лађе са северне стране великог града, који је сличан нижњем Јерусалиму; била је жеља да се (он) шири (и) са истока; (а) причали су (људи) да у васељени (ништа) слично Јерусалиму нису видели осим овога града (Београда), (само што нема) Јелеон; он, (међутим), уместо Јелеона има рајску реку, која тече ка истоку. Овај

[82] Пс 136, 12.

[83] *Сион*, могло би значити *кула* или *тврђава*. У Старом завету често се синонимно употребљавају имена: *Јерусалим, Сион, град Давидов*. У Давидовим псалмима *Сион* је чест назив за Јерусалим, нпр.: „Појте Господу, који живи на Сиону...“ (Пс 9, 11), „Јер је изабрао Господ Сион, и омиље му живјети на њему.“ (Пс 132, 13) итд. За ову реч везана су и многа пророчанства о будућем царству Божијем. Сион је, као праслика, и небеско обиталиште Бога, небески Јерусалим.

[84] Зах 9, 9.

други град (тј. узвишење) по свему је сличан Сиону, где је живоносни гроб. Трећи (град, тј. узвишење, кула) налази се (тамо) где је пристаниште за царске лађе, а он има и многобројна утврђења. Четврта велика кула слична је самом дому Давидовом, и по опкопима, и по грађевинама и по месту (где се налази). Кад се (ова четврта кула, град или узвишење) прође, (долази се) до пете, у којој су сва царска складишта (и скровишта). Шести град (тј. кула, узвишење) налази се на истоку од претходног, (као) стуб који раздваја обе куле, па се, према Соломону, може рећи: „... кула Давидова сазидана за оружје, гдје висе тисућама штитови и свакојако оружје јуначко“.[85] Он се, као неко невероватно чудо, види из свих удаљених предела, утврђен зидинама. Седми град (тј. кула, узвишење) је (ка) западу, (у њему је) други царски дом на узвишењу. Кроз (све) њих пролазио је благочастиви (Деспот) (идући) ка лађама, као неким тајним путем.

Горњи град има четвора врата, са истока, запада, севера и југа; пета воде у унутрашњи град. (Она) велика (врата) на истоку и југу (имају) велике стубове и мостове, који се помоћу ланаца подижу. Према западу су мала врата, која такође имају мост; према северу су мала (врата) која воде у мали град, ка рекама. А врата која воде у кулу и она имају мост на ланцима преко прокопа. (Београд) је имао приступ само са југа, (а) са истока, запада и севера изузетно јако су га штитиле реке. На истоку града (била) је велика црква, (ка којој) се силази као (ка) кедарском потоку, према Гетсиманији.[86] Та (црква) је

[85] Пп 4, 4. Код Константина ум. „...и свакојако оружје јуначко“ налази се: „... и све стреле њихове“.

[86] *Гетсиманија*, место источно од Јерусалима, у подножју Маслинске горе. На том се месту Христос молио после Тајне вечере, пре него што ће бити предат својим џелатима.

митрополија (посвећена) Успењу Пречисте Богородице; имала је општежитељни (манастир) (и) била је украшена разноврсним вртовима; (поседовала је) многа богатства, (многа) села и друге (манастирске) обитељи; била је (и) седиште београдског митрополита, егзарха[87] свих српских земаља. Она је, у време благочастивог (Деспота), била богатија од других (цркава). Изгради (Деспот) и нову цркву у Периволији,[88] посвећену трима великим светитељима,[89] (одређену) да буде гробна црква архијереја те цркве. Сазида и странопријемницу[90] за болне и у њој цркву (која се налазила) на преслаткој(лековитој) води посвећену светом чудотворцу Николи. Засади и вртове са разноврсним изабраним плодовима, приложи јој села и многа имања; у тој (странопријемници) хранио је болесне и странце и давао им што им је потребно. Из читаве своје земље сакупи најбогатије људе и насели их у том граду (Београду), као што некад (учини) у своме граду равноапостолни (раван) дванаесторици апостола.

Тај град (Београд) ослободи (давања) разноврсних намета; даде повластице (овим богатим људима) заклињући се тврдом вером да се неће поколебати; у (тој заклетви наводиле су се) и благодати Божије садржане у слободи од ропства; писмо са златним печатом на коме је лик овога града даде им; а ако ко хоће куповати нешто у било којој области, добиће писмо са печатом да је

[87] *егзарх*; у Хришћанској цркви то је поглавар веће црквено-административне територије.

[88] *Периволија*; Константин употребљава ову именицу као да је топоним, неко место или село. То, међутим, значи: башта, градина, врт, односно, *перивој*.

[89] Та три велика светитеља су *Света Три Јерарха*: Св. Василије Велики, Св. Јован Златоусти и Св. Григорије Богослов.

[90] *странопријемница*, прихватилиште, уточиште.

становник тога града (Београда) и нигде неће плаћати ни царину ни путарину. Измоли и утврди од околних обласних господара, па и од самога краља, да по овим земљама трговци буду ослобођени (дажбина). Зато из свих околних крајева непрестано, из дана у дан, долажаху (људи) и за кратко време град се густо насели. Међутим, колико год се (град) увећавао, дарежљивом (Деспоту) није било довољно. И из својих земаља записивао је и сакупљао (људе) као (што је чинио) Немија.[91] И више од (свих својих) градова овај (град) је (Деспот) чувао и снабдевао свим што је потребно, јер беше царски дом. И у све дане (његовог) живота овај град се просвећиваше и узрасташе, па се и њему, као и Јерусалиму, могло рећи: „Подигни очи своје у наоколо, и види: сви се они сакупљају...“[92] Толико о томе.

52. Време нам је да споменемо и други град који има стазу ка вишњем Јерусалиму и њему је сличан. (Деспот Стефан) имаше огромну жељу да разговара са пустињацима и радо биваше са њима. Јер кад ова божанска љубав обузме било кога, она га подупире и узноси; радовао се (пустињацима) и лепо их дочекивао (дарујући их), боље него Крис (што је чинио), многобројним ризницама (у којима беху) златно посуђе и пехари и трудио се да увек са њим буду.

[91] *Немија*, Јеврејин који је био заробљеник персијског цара Артаксеркса; стиче цареву милост и постаје му телохранитељ. Године 445. пре Христа цар му дозвољава да се врати у Јерусалим и да постане управитељ Јудеје. Вративши се у отаџбину, прихвата се тога да обнови разрушене бедеме Јерусалима, као и тога да искорени разне лоше навике међу градским становништвом.

[92] Ис 49, 18. Код Константина... ум. „... и види: сви се они сакупљају...“ стоји: „...и види сабрана ти чеда“.

Знајући да је ћутање предуслов да свако добије велику част да (може) духовно узрастати и сагледавати, обилазио је горе, поља и пустиње тражећи (место) где би подигао обитељ, молчалницу. Пошто нађе најприкладније и најбоље место где би дом (тај) требало да буде, помоли се, прихвати се посла и постави темељ у име Свете Тројице, сведржавног божанства. И свуда је, са великом журбом, (налазећи) веште и најбоље градитеље и искусне живописце, где год да (их) је било, украсио (тај манастир) златним (украсима) и цветним шарама. Слао је (по мајсторе) свуда, чак и на острва. Сагради се (ова обитељ) уз многе и огромне трошкове и украси се (тај) дом и град око њега – (то беху) изванредни станови за општежиће.[93] Сакупи са свих страна веома умне и изузетне монахе и насели их ту. Приложи и даде (манастиру) села и винограде по читавој својој земљи (и) потписом (потврди). Овде из дана у дан полагаше драгоцености. Ту начини себи и гробницу, где ускоро би положен. Приложи и скупоцене иконе украшене бисером и златом, снабде (га) различитим богослужбеним књигама, одеждама и црквеним сасудима, (такође), позлаћеним и украшеним великим бисерима, што превазилази и изабране велике лавре на Светој гори. И њих је /светогорске лавре/ украсио многосветлећим кандилима, која (од) злата сијају. И шта да се најпре спомене (од онога) што овде донесе и украси?! И богоизабрани чин /обред/ Вечере Господње

[93] *општежиће* је начин монашког живота чији је творац био Св. Пахомије (поч. IV в.), Египћанин, ученик Св. Антонија Великог. Он је на обали реке Нил, на острву Тавени у горњем Египту, основао прву монашку заједницу. Монаси су живели у *киновији* (општежићу), тј. кући за заједнички живот. Св. Пахомије био је, дакле, оснивач манастирског монаштва дајући и одређена правила (устав) за манастирски живот.

одреди да се са великом чашћу (овде) врши постајући (тако) сличан серафиму.[94]

Позва и патријарха – то је тада био Кирил – са читавим сабором српских првосвештеника, игумана и других часних људи, уз то и благородних, да сви (присуствују) обновљењу /тј. освећењу/ храма у дан Свете Педесетнице[95], када је Дух Свети сишао, као огњени језици, на ученике Слова и Бога. Дође и мноштво просјака да (сви) приме једнаку милостињу, коју им увек штедро даваше. И могло се видети (како) се слави (тај) лепи и честити празник, па се на Соломонов начин, када је дом обновио, могло рећи да се узвеселише људи не само што поједоше многе (печене) браве[96] као тамо него што и многе дарове добише.

Поче зидати ову обитељ /манастир/ године 6915 (1407), а годину дана раније престави се благочастива госпођа Јевгенија /тј. Милица/, мајка овога славнога (Деспота). У монаштву прими овакво име и беше сахрањена у манастиру своме по имену Љубостиња, (посвећеном) Успењу Пречисте Богородице.

Ова два здања царствујућега града (Београда), која раније споменусмо, и град у Ресави за читавог свога живота није престајао да изобилно дарује најбољим

[94] *серафим*, одн. *серафими* (у множини); они су један од девет чинова небеске јерархије; представљени су као шестокрила духовна бића која окружују престо Господњи појући непрестано: „Свјат, свјат, свјат, Господ Саваот!“

[95] *Педесетница*, педесети дан после *Пасхе*, јеврејског старозаветног празника, који се празновао у пролеће, као успомена на ослобођење Јевреја из египатског ропства. Хришћани га светкују као празник Силазак Светога Духа на апостоле (*Духови*; празник пада у педесети дан после Васкрса); одмах после тога чина апостоли су се разишли по свету да проповедају хришћанску веру; то је и празник рођења Хришћанске цркве. Овај празник назива се још и *Тројице* – појавило се и треће лице Свете Тројице – Свети Дух.

[96] 3. цар 8, 63–66.

даровима и да (их) чува и пази. Зато и нису били подигнути за кратко време – да би се слагали са причама (о његовим) ратовима – него су (зидани) на много година.

53. Кад оде онај раније поменути гласник, завлада мир и сигурност; међутим, не беше миран онај (нечастиви) који је подигао Каина на брата Авеља, који му ништа није скривио. Подиже, дакле, (тај ђаво) и овде напред реченог Вука, који доби од цара (турског) силну војску, а могло би се рећи и сву силу његову. У то је време цар Сулејман освојио и источне земље тако да (Вук), дошавши Сулејману, рече: „Заратићу са братом својим (Стефаном), па или да ми да половину наше земље и (половину) градова (уз помоћ којих) ћу служити Царству твоме или ћу земљу оробити и уништити."

Овој молби (султан) ускоро удовољи. Са њим посла онога који је одувек хришћанску крв проливао, који у ратовима беше исто што и Исмаилћани, који је на реци званој Марица био виновник крвопролића – (беше то) Авренез, а испрати и друге изабране војводе. И дођоше, дакле. Деспот Стефан није желео да благочастиво стадо /народ/, које Господ од ропства ослободи, поново у ропство баци да буде растргнуто. И шта после тога беше? Прођоше сву (српску) земљу као дивље звери, пленећи, убијајући и уништавајући. Порушише и неке градове, и што беше најгоре – не ратоваху са варварима него са (народом) истога племена, (а тај бој) није лако добити. Иако беше много (војске) која је дошла, (Деспот) је више пута побеђиваше и ужасаваше њихова срца. И шта још да кажем? Бојаху се да не пострадају као Давид, који проклињаше пределе гелвујске[97] да на њих не падне ни

[97] *Гелвуја*, планина. Данас се зове Џебел Фукоа. Надморска висина јој је 518 м, док је на источној страни Јордана знатно испод нивоа мора.

дажд ни роса јер ту Јонатанова крв потече; и побеђујући (Вука) (Деспот) није много узде затезао /тј. није био осветољубив/ како не би био крив због братске крви.

54. А овај и по други пут дође са већом војском тако да су се могле казати пророчке речи: „Боже, незнабошци дођоше у достојање твоје; оскрвнише свету цркву твоју..."[98] И када се побоја да ће бити нападнут, благочастиви деспот Стефан не пође против (њега), јер је мало остало оних који (му) беху верни, а који су га обавештавали о писмима које је Вук слао; он је /Вук/ с једне стране обећавао многе дарове и поклоне, а са друге страшио је (људе) претњама. Овај (Деспот) држећи (у рукама) његова писма плакаше и пред иконом Спаситељевом говораше: „Види, Христе мој, јер ти знаш да ме неправедно нападају и слуге моје ме издају као некада Твој ученик Јуда. Спаси до краја оне које си у малом броју оставио са мном." И умилне речи сличне овима и молитве из дубине срца (говораше). Ово беше у великом граду по имену Београд, у његовом дому унутар града.

А они /Вук и Турци/, пошто прођоше кроз многе крајеве, дођоше и близу Београда, много опљачкаше и сву земљу упропастише. Кад (Деспот) виде ово непролазно зло, подели државу (са Вуком). Од тада је брат његов Вук са земљом која му је додељена и са племством које са њим беше служио (цару) Сулејману заједно са сестрићима својим; и они су такође владали својом наследном земљом. Деспот се пресели у свој део државе.

На њеним падинама Саул је са Филистејцима водио последњу битку, у којој је погинуо и он и његова три сина, међу којима је био и Јонатан. Поводом њихове смрти Давид је спевао једну од најлепших тужбалица у Старом завету (2 цар 1, 21.).

[98] Пс 79, 1.

55. Беше неки човек, по природи сличан лаву, неки Новак, и тај је био племенитог рода од давнина, (како у време) именитога (Деспота), тако и пре њега. Он на разбојнички начин узнемираваше Исмаилћане. Зато је (турски) цар тражио (од Деспота) да га погуби. Одговор (Деспотов) био је да тај разбојник борави у планинама. А и бугарски градови се побунише (предвођени) синовима царева бугарских. Пре тога подиже се цар Сулејман и дошавши у Темску,[99] освоји је. Посла (тада) гласнике благочастивом Деспоту (говорећи): „Желим само да прођем кроз твоје крајеве и никакву штету (нећу учинити)". Земља (тада) још не беше раздељена. Идући ка Овчем пољу, Топлицом, раније поменути човек по имену Караљук /Новак/ донесе неке ствари из царских логора, а Деспот их врати (Турцима).

56. Од када земља би подељена (међу браћом), као да се смањи крвопролиће. Кад се узбуркане ствари умирише, цар Сулејман зарати на истоку, а његов поменути брат Муса био је на североистоку. Чувши о њему, угровлашки владар (Мирча) позва овога (Мусу) к себи да се освети за невоље (које доживе) од брата свога (Сулејмана). А овај, живећи међу Мезима, нађе погодно време, искочи као из сна, према пророчким речима: „...са сјевера ће навалити зло..."[100] и „...са сјевера иде дим..."[101] и налеће на благочастиве као градоносни облак. И ко ће оплакати (све) оно што доживеше наши од (Мусе)?! Да се Господ није ужаснуо и, подигавши се, осветио (ономе) који бес излива и наслеђе Његово громогласно уништава,

[99] *Темска*, тврђава у околини Пирота; сада у развалинама; ту је и манастир Темска.

[100] Јер 1, 14.

[101] Ис 14, 31.

били бисмо одавно храна псима и орлушинама. Овај, дакле, дође да се бије са братом својим; желели су да се крви насите као змијски накот – (они) (беху) браћа која су и пре рођења цепала мајчину утробу. У почетку свога појављивања приказивао се (Муса) околним (народима) као кротак, дарежљив, под видом побожности (правио се да је) онај што смирује, што се после показа да је горче од жучи, па и онима који су му служили.

57. Излазећи из Влашке сазнаде најпре за једног великог исмаилћанског велможу по имену Сараца-баша у месту које се зове Дубулин и на превару га ухвати; узевши га са собом, дође до Адријанопоља, где му рекоше да иде на Калипоље и ту уби тога Сарацу. Пошто се око њега сакупило много војника, и то разбојника, посла (поруке) по свим западним и исмаилћанским крајевима са различитим заклетвама и обећањима. А они (достојанственици из тих земаља), сматрајући то као сигурно, сви дођоше к њему и ускоро све западне земље одузе брату своме. После и к деспоту Стефану чврста и заветна обећања да к њему дође као брат, у помоћ, и да се освети Сулејману за оно што му је учинио. „Даћу ти – рече – добар део земље као рођеном брату." Послао је (поруке) и његовом брату Вуку (говорећи), уз (друга) тврда обећања: „Учинићу да у најбољем миру и задовољству живите." А после и њиховим сестрићима слична уверавања. Подиже истовремено са собом и неке околне (велможе), који од почетка беху као закинути (у нечему). „Свакоме ћу – рече – добро учинити", потврђујући (то) заклетвом.

58. После деспот Стефан војводу Витка да се о овоме увери; он (војвода) беше оштроуман у свему; њега је (Муса) хтео да превари и (није) желео да се пред његовим очима заклиње. Видевши (да га не може преварити),

позва цар војводу к себи. Војвода је испитивао да ли је истинито писмо на које треба да се закуне, или је то превара. А имао је са собом зналца исмаилћанског писма. (Муса) је на њега викао што му досађује, али ипак се закле. Тада дође по имену познати Деспот са војницима својим, а дођоше и други. Све то беше по вољи Божијој. Заузе тада и Калипоље.

У то време договори се Сулејман са царем грчким и дође из источних (земаља) у Халкидон.[102] Чувши ово, Муса се подиже са свом својом војском на Цариград. Са њим беше и увек помињани Деспот, господар Србаља. Пошто Грци и Французи беху у пријатељству са источним (царем Сулејманом), превезоше га у Цариград, а као помоћ усидрише близу и лађе. Муса и именити (Деспот), прошавши више Галате,[103] уништише оне лађе. Муса, сазнавши да Вук жели да пребегне Сулејману, гонио га је да га закоље на јахању и рече познатом (Деспоту): „Врати се и узми све братовљеве (земље), јер ухватих (његова) писма (која сведоче) о неверству и (због тога) мора умрети.“ А Деспот му одговори: „Ако је он (неверан), онда сам и ја.“ И даде јемство за свога брата. И ко би други ако не он? Те ноћи Вук побеже од тога цара (Мусе). Кад поново дођоше пред Цариград (са намером) да поведу велику битку; а кад из града навалише војници источног (цара), и Муса се са својима спреми за бој.

59. А благочастиви, Богом помагани (Деспот), наоружавши се штитом вере – јер беше (тако) одређено да удари пук на пук – дође лично на самога главнокомандујућега источног (цара Сулејмана) који је био одлично

[102] *Халкидон*, град на малоазијској обали Босфора.
[103] *Галата*, предграђе Цариграда насељено некада Ђеновљанима.

наоружан. И на муњевит начин брзо га порази, проли много крви и уништи многе војнике његове; (тада) се вратише Муса и познати (Деспот) у своја станишта. Појави се, затим, Сулејман са веома мало војника –пешака који к њему дођоше са свих страна. Муса, видевши ово, опет нападе. Деспот Стефан, идући напред, и видећи да се Муса уплашио, јер су му војници били неверни, (а) и мало (људи) остаде уз њега, врати се и сам на морску обалу.

Пошто је (деспот Стефан) кренуо ка Галати, посла му цар Манојло лађе у које (Деспот) уђе и доплови у Цариград. Могло би се рећи – и као побеђен и као победник. Толико (војника) тамо изгину да и поља и ливаде и песак поред мора беху прекривени мртвима; и према речима псалмопевца „... праведник кад види освету, опраће ноге своје у крви безбожниковој“.[104] Овако треба опевати и узносити онога (Деспота) који крепком руком добија битке и који нас води кроз ватру и воду у спокојство; а сам се појављује већи од највећих похвала, овенчан молитвама, цвећем и зеленилом, чиме се славе победе.

60. А (по много чему) изузетни цар Манојло знао га је и од раније, док је као млад заједно (са њим) ратовао и прорекао му је шта ће бити; радовао му се као вољеном сину. Сличан сличног упознаде. Тада и венац (деспотског) достојанства по други пут даде (Стефану) рекавши да Јован није био цар у пуном смислу. И растадоше се (тако) један од другога. А кад Деспот изиђе из града, мноштво народа клицаше и узвикиваше гласовима и језиком сирена; чуло се и трубљење труба, којим су музе у старини побеђивале, а камење се покретало

[104] Пс 58, 10; код Константина: „И у крви ће се омочити ноге благочастивих“.

од Орфејевих песама. И дан-данашњи у Јерусалиму увек клицањем прослављају божаствена станишта и насеља.[105]

61. Али да занемаримо много тога што је било и што се не може испричовoведати. Изашавши отуда, пресветли (Деспот) заплови пучином на лађама, у правцу севера. Таласи и буре раздвојише њега и напред поменутог ћесара (Угљешу). И, о чудеса, расејања Израиљева сакупи у једно и дође у Влашку.

Беше тада влашки владар благочастиви и увек помињани велики војвода Мирча. Он их дочека веома пријатељски и прими славнога (Деспота) и оне који са њим беху. Није се могао отргнути ненаситој жељи да га посматра и непрестано му у лице гледаше. Гостећи га изузетно срдачно, даде му све што је потребно – коње и опрему потребну за далека путовања. Пратио га је /Деспота/ преко своје земље као да је (Деспотова) била. И стиже (Деспот) на угарску границу у свој град Голубац.

62. Док се све ово догађало, цар Муса бежао је пред братом својим и остаде без војске. Јер (они) који не пребегоше (цару) Сулејману, напустише битку бежећи од њега. (Он) се склања у Дубулин. Видевши да се војска опет сакупља, углавном разбојници, врати се ка чрноменским[106] (крајевима).

Сазнавши да (цар) Сулејман после раније поменутог Вука да стигне међу Србе пре брата свога (Стефана) и да (му) узме земљу, шаље неког војводу Алијаза[107] не са војском, јер (је) и сам мало имаше, него као бившег

[105] 4. Мојс 10, 10.

[106] *Чрномен*, град на реци Марици; данас Чирмен.

[107] *Алијаз*, турски управитељ Пловдива, Мусин присталица.

заповедника /тј. војводу/ Филипова града /Филипопоља/[108] који је био у стању да у граду (овако шта) сврши. Тада није било могуће сазнати коме цару који људи припадају – једни говораху овоме, други ономе. Дошавши, нађе Вука у граду, 3. јула, и причека у (шумском) забрану до свануһа, (све) док не обавести грађане да се припреме.

Кад је сутра дошао у град, сви се око њега окупише. Он се (оружјем) устреми на њих – неке је посекао, а неки понекога сакрише по кућама. Причају да су се неки (Вукови) племићи машили оружја, али им (Вук) забрани рекавши: „Сагрешио сам према господару. Нека чини са мном шта хоће." (Вука) одведоше цару заједно са сестрићем његовим Лазаром /Бранковићем/.

Када је по шумама ишао, сакупљајући војску разбојника, један Исмаилћанин, мислећи да се (Вук) спрема за бекство, исказиваше му пријатељство и желео је да са њим побегне, а (пред својима се) претварао као да жели видети његову смрт. Томе (Асалхану) предадоше (Вука) да га спроведе. (Он) даде (Вуку) јабуку, а овај половину даде сестрићу своме а половину, помоливши се, узе (сам) уместо причести. Није тада било никога да их причести, па су јабуку уместо крви и тела Господњег окусили.

И учини (тако) да се поменути (Муса) разбесни на Вука. Пошто (Вука) доведоше, молили су (и) саветовали (Мусу) да (Вук) пошаље по свога сестрића који беше са Сулејманом, па да (заједно искажу) верност Муси и да му градове даду. Међутим, један од Мусиних (људи) завапи: „Да овај не побеже у Цариград, ми бисмо добили битку и победа би била наша. Зато таквога треба уклонити." И овај глас би услишан. (Тада Муса) посла тамо где су

[108] *Филипов град*, Филипопољ; основао га је Филип Македонски; данас Пловдив.

(Вука) чували и посекоше га. Пре (тога) га изведоше пред цара да му опрости кривицу; кад (Вук) хтеде да му пољуби руку, овај рикну на њега и скочивши (на ноге) стајаше. Кад (Вук) би посечен, Сулејман одмах дође гонећи Мусу.

63. А другог благочастивог Лазара /Бранковића/, унука великог (кнеза) Лазара, чували су, водећи га са собом, све до следеће битке. Јер Муса се изнова упути ка Адријанопољу бежећи пред братом својим (Сулејманом), (али се) опет са њим срете. Ставши испред војске, виде (Сулејмана и закључи) да се може борити са (његовом) војском, пошто је (већ) ту дошао и укрепио се. Тада (и битку) започе под Адријанопољем. Беху се договорили са Лазаром да дође и његов старији брат (Ђурађ) кад битка започне. А Муса нареди: „Ако ово не видите, (тј. да Ђурађ напушта Сулејмана), убијте (Лазара)!" Видећи да ће бити побеђен, заповеди да (Лазара) убију.

А дође неки слуга војводе Асалхана, некакв Огурли, сличан звери,[109] (који Вука) ухвати и (Лазара) погуби. (Он) је очима и бичем тражио (онога) ко му је /Лазару/ дао јабуку као знак да у погодно време са ујаком својим (Вуком) побегне. И тај беше убијен истог месеца, у једанаести дан, у петак године 6918 (1410). Побеђени Муса побеже и дође у српску земљу, по имену познатом (Деспоту).

64. Кад се битка завршила, нађоше (они) што мртве пљачкају младића и по свему (познаше) да је (то) најблагочастивији Лазар и о томе обавестише његовог вољеног брата /Ђурђа/. Каква су се само нарицања и запевке чуле од (Ђурђа) и од његових великаша који се тамо нађоше!

[109] сличан звери – код Константина је реч „зверообразан".

Сулејман се подиже, пође и дошавши у Филипопољ дозволи брату своме да запали град, а убице (Вукове) побегоше у планине и на разне начине се склонише, а неки беху и убијени.

65. (А) сам онај убица (Муса) склонио се код благочастивога (Стефана); именити (Деспот) није желео да се међусобно уништавају и чине невоље, (па стога) склопи пријатељство и завет (са Мусом) и опет га пусти (да оде).

Муса, изабравши уобичајене стазе (и путеве) и чувши да Сулејман иза њега наступа идући према северним крајевима, (сам се) склони, а посла некаквог војводу, који је то био и у Филипопољу; (овај војвода), прошавши Славијеве планине, (дође) чак до (Филипопоља); нашавши (град) неутврђен, на лукав начин уђе ноћу у кулу и нађе господара свога, царевог рођака, па нашавши (ту) сакупљени данак узе га и врати се Муси. Муса се (опет) приближи (Сулејману).

Чувши (ово) Сулејман се врати и дошавши у Филипопољ нареди да за два дана град сакупи данак из целе земље рекавши: „Видећу колико ће градских глава пасти док се данак не сакупи." И сви беху у великој невољи. Свеза изабране Исмаилћане желећи да их побије. Међутим, беше у амаму и (поче) пити вино. (Захваљујући томе), измолише (од султана да им дарује живот). Овај (Сулејман опет) пође на Мусу у адријанопољске (пределе). (А) Муса (се упути) ка Филипопољу; (градско становништво) затвори град како би га сачувало. Најизабранији се попеше у кулу. Сам цар се обрати пресветом митрополиту кир-Дамјану (рекавши): „Дај ми град!"А овај одговори: „Они који су град затворили и који имају власт, у кули су." И овај заповеди да град буде опљачкан. А они

тога најпреподобнијег мужа заклаше у цркви и бацише са градских зидина.

Сулејман дође чувши (за ово). (Муса), бежећи, нађе место по имену Стенимахо,[110] што на нашем језику значи *тесан пролаз*; (то је) веома утврђено (место), које од старина имаше твђаву, а около много дивних цркава. Ту су живела и нека браћа. (Место) је било дато и записано светом граду Јерусалиму у време благочастивих царева. У њему остави посаду, а сам се повуче према нижим пределима.

Сулејман је донекле гонио (Мусу). Дошавши у Адријанопољ предаде се (цар Сулејман) вину /тј. пићу/, говорећи: „(Он) на разбојнички начин иде, а ја нећу да на разбојнички начин (ратујем).“ Муса, нашавши погодно време, (осматрао је) обилазећи око њега. Поглавари који о свему одлучују, видевши да нико од војника не може изићи од разбојника, јавно се побунише – сваки управитељ у (оквиру) својих надлежности – рекавши му да војници и пешаци треба да изиђу из града и да се сакупе напољу, (изван зидина), због разбојника, који унаоколо ходају.

Узевши тако војску, изиђоше, не кријући се, и пођоше реком по имену Тужа и дођоше Муси. (Султану) Сулејману, који је (испијао) пиће, дођоше (гласници) да га обавесте о ономе што се догодило. А он, уставши са онима који су ноћу били поред њега, побеже према Цариграду. Кад су се упалиле (градске) светиљке, грађани, видевши (то), повикаше један другоме: „Господар бежи!“ Кад се тај глас по читавој земљи разнесе, почеше излазити (људи) из шума те земље и убијати оно мало (присталица) што са њим остаде, док и њега самога не ухватише, удавише и донесоше у Адријанопољ. Овде дође и сам Муса.

[110] *Стенимахо*, град Станимака; данас Асеновград у Бугарској.

66. После тога завлада (Муса) читавом државом. Сазнавши за ово, по имену познат (деспот Стефан) посла к њему раније поменутог изабраног посланика – који је (и) (хану) Тамерлану ишао – да моли за (оно) што је (било) обећано и да му (пренесе) како је (Деспоту) драго што га је његово дружељубље победило и да је, (захваљујући томе) (Деспот) све на своје место поставио, како становништво, тако и (све друге) ствари. Муса најпре лепо прими (посланика), а онда рече и неке жестоке (речи). После овога, (овај) веома умни посланик, сазнавши унапред шта ће ова звер (од човека) учинити, уклони се од њега мудрим речима; (Муса) је хтео (и њега) да погуби, јер (он) беше пресветлог (рода), веома одан славноме (Деспоту).

Пошто (посланик) би отпуштен, стиже тамо у луг где раније беше погубљен господин Вук и однесе кости његове у српску земљу.

Дошавши деспоту Стефану, о свему (га) обавести, рекавши да са њим (тј. Мусом) није могуће другачије живети, него (само) да се ратује. Благочастиви (Деспот), чувши ово, сакупи сву своју војску и дође у предео Пирота освојивши део његове земље. Овај (Муса) посла изасланика (Деспоту) (да посредује, после чега) се Деспот врати у своју земљу.

67. Сина цара Сулејмана, Орхана, који је остао у Цариграду, посла цар грчки у Силиврију.[111] Муса, чувши ово, дође под Силиврију, где је имао намеру да убије Ђурђа, више пута помињаног унука великог кнеза Лазара, ставивши му отров у вечеру. А овај (Ђурађ) имаше лек против отрова и не умре, али се (тешко) разболе.

[111] *Силиврија*, град на европској обали Мраморног мора, западно од Цариграда.

(Ђурађ) се беше раније обратио мајци својој да (га) измири са увек помињаним (Деспотом) и да живе како приличи (људима) благочастивог (рода). Деспот га прими као многожељеног сина. Ђурађ се бојао да га не гоне са обе стране.

Док се он (Ђурађ) лечио под Силивријом (од тровања), дође му (неко) од оних које је волео, правећи се да иде да напада град, а (неки) који су пролазили дадоше знак (Ђурђу) да ће бити погубљен ако се до вечери овде задржи. Он /Ђурађ/ ускоро нареди читавој својој војсци да изиђе као да (се спрема) да нападне град и даде знак да: „Кад у таламбасе ударим, сви, колико вас ноге носе, трчите у град." А он сам узјаха коња, даде знак, појури ка граду и заједно са својом војском спасе се горке смрти. Неке који су остали заробише и заклаше јер нису знали за тајну (наредбу да треба пребећи у град).

68. А Мусу су сви његови прозрели да је спреман свашта учинити. Желео је, наиме, да и свога великог војводу, (у свему) моћнога, по имену Михаил-беј, убије како би своје име узвисио и како би (га оптужио) као кривца за Ђурђево бекство. Овај, размисливши (о свему), дође тој звери и рече: „Самодршче, сада се беру виногради Константинова града /Константинопоља/ и време је да се узме велики плен." Цар (Муса) заповеди (му) да узме велику војску и да нападне. Овај (Михаил-беј) узе изабрану војску, уђе у Константинопољ (после чега) га одведоше источном (цару).

После овога, и Ибрахим-паша[112] учини слично; њега (Муса) посла Грцима говорећи: „Ако се са њима не

[112] *Ибрахим-паша* – код Константина *Имбреим-баша* – био је турски војсковођа кога је Муса послао да води преговоре са Грцима, а он, међутим, прелази у Малу Азију и око 1411. г. прикључује се султану Мухамеду, што значи да се одрекао Мусе.

нагодиш, нећеш моћи избећи зло." Због тога га је и послао – како би мир склопио и потврдио. Овај (Ибрахим-паша) на сличан начин пребеже источном (цару). Муса, видевши ово, остави Силиврију и врати се у Адријанопољ.

69. И док се ови ратови завршише, раније поменути султан Мухамед, који беше у горњој земљи, дође и освоји све источне пределе, (све) до мора. Грци се са њим договорише и превезоше га против Мусе, лепо га угостивши у Цариграду.

А цар Муса, пошавши са читавом војском, нађе (Мухамеда) код назначеног дрвета (тј. места) и објави (му) рат; прво је побеђивао источни (цар), али Муса, прикупивши снагу, однесе победу. И тако се источни (цар) врати на исток. А Муса, као кривце (због ове борбе са Мухамедом), затвара у град Димотику главара Константинове земље по имену Јусуфа и пашу Игита, крајишког војводу; а они су имали градове и земље близу деспота (Стефана). Ови, међутим, беже из тамнице и (успевају) да поврате сваки своју област, земље и градове; узевши војску од благочастивног (Стефана) попленише суседне (Мусине) земље и сложише се са Деспотом да ће увек бити спремни да му служе.

70. А Стефан, чувар побожности, сазнавши за сестрића свога (Ђурђа) да је дошао из Силиврије у Солун, посла читаву своју војску. Посла и напред поменуте исмаилћанске војводе; шаље и тобожњег сина Саучијева[113] да би га, што би се рекло, учинио царем. Најзад, (Деспот) није знао право стање ствари. Дошавши, узеше (Ђурђа) и без икаквог страха одоше.

[113] *Саучијев син*, реч је о Дауду Челебији, турском принцу, претенденту на турски престо; имао је важну улогу у догађајима у Мађарској и Србији.

Пре њиховог доласка (Ђурађ) беше изишао (из Солуна) и иђаше; чуо је затим да је послат неки истоимени цару Муси, који га је ослободио, а (овај) је чувао путеве и крајеве са тврђавом Ранокисум. Затим се враћа у Солун, где се посаветоваше да све племство заједно пође, јер кад их угледају, помислиће да је и господин (Ђурађ) са њима. А он (Ђурађ), одвојивши се од њих, пође планином, неком веома стрмом стазом.

И тако стигоше у Солун; нико се против њих није побунио нити (их) гонио. (Ђурађ) са још петорицом (људи), после тешких обилазних (путева), дође једне ноћи у село које пронађе, и уђе код неких благочастивих хришћана представљајући (им) се да је један од његових племића. (Ти људи) њега сакрише у амбару, а други се склонише у шуму са коњима. Исмаилћани мишљаху да је (Ђурађ) са пуком (војске) ушао у град у коме благородни, (срећни), ударише у велики плач. Следеће ноћи дигоше се и одоше. (Једна) га жена препознаде и са радошћу га је хранила.

И заједно уђоше у град.

Кад (Ђурађ) стиже у своје отачаство, своме изванредном ујаку (Стефану), беше неисказана радост, јер и раздвојене удове црквене састави и државу утврди – тај свезнајући, премудри зналац и свемогући посленик. И од тада се могло видети како се отац радовао због сина (тј. Стефан се радовао због свог сестрића Ђурђа).

71. Кад источни (цар, тј. султан по имену Кришчија) чу за ово, дође у зимско доба, прешавши у Константинопољ, као да жели поћи деспоту Стефану да од њега затражи помоћ. Беху тада снег и киша да се могло казати како се отворише небеске уставе.[114] Тада се ни реке, које

[114] 1 Мојс 7, 11: „...тај дан развалише се сви извори великога бездана, и отворише се уставе небеске“.

су надошле, нису могле прећи. (Мухамед) се опет врати на исток, јер је желео да серским странама[115] иде, али није могао прећи (реку) Марицу. Цар Муса неке поглаваре тих места за казну погуби, јер су се сакрили и нису јавили за (Мухамедов) поход. Гонећи га, врати се и дође у Адријанопољ.

72. Кад се наоружа против Деспота, настављаше рат за ратом; (беше то) као налети северног мора који буру дижу и траже морске дубине, испуњавајући ваздух прашином, а земљу покољем људи и крвљу.

А овакав беше (његов) начин ратовања. Имао је две војске – једну назва пљачкашком, а другу витешком; оне су ишле испред њега водећи са собом одличне коње. Кад би на кога требало да удари, најпре је слао пљачкашку војску да иде и ноћу и дању и да изненада напада и започене борбу. Кад би се (та војска) повлачила, наступала је витешка, борила се док он не би приспео са свом силом (својом); кад би неки коњ посустао, (коњаник) би сјахао са њега и седао на другога од оних (коња) које су са собом водили. Кад би ко показивао какву храброст, то је било записивано како би по заслузи био награђен. (Кад би се нашао) под градовима (које је опседао), и за њих је издавао наредбе. А исто тако, (одређиваше) и казне за бегунце.

Кад дође зима – јер је тада навикао да напада Србе – због источног (цара) и због тога што у то време није било неке (његове) велике војске, уђе са читавом (својом)

[115] *серске стране*; реч је о Серској држави, пространој области са градом Сером, насталој после распада Душановог царства на југоистоку Византијске државе, у источној Македонији. Територија Серске државе обухватала је и Свету Гору. Том облашћу, скоро пуних десет година, владала је царица Јелена, Душанова удовица. После ње, најмаркантнији владар те области био је деспот Јован Угљеша Мрњавчевић.

војском у Ново Брдо;[116] а уђе овако. Пошто се приближио, сачека у Средцу [117] да прослави празник свога великог дана; и кад све припреме око прославе празника беху обављене, он узјаха коња и рече: „Ја ћу овако провести празник великог дана." Изненада пође од Софије, пређе планину по имену Чемерник и нигде се не заустави све до Врања,[118] где ћесар (Угљеша) пребиваше; њега замало не ухвати, поплени Врање од онога (свега) што се нашло и пође на Ново Брдо; (међутим), много се залетео и ништа од тога не уради.

А чуо је да деспот Стефан иде (са намером) да изненада нападне. Слично њему /Деспоту/ пође и он у сусрет да учини препад. Пошто Деспот виде да има мало војника, склони се у велики град (Ново Брдо). Муса се повуче и уђе у арбанашку земљу где је чуо, пошто пређе неке њене делове, да Орхан, син цара Сулејмана, морем стиже у Солун, а из Солуна да је (ушао) у његове земље. Пође у потеру, сустиже (га), (али к њему, тј. Орхану) пребеже много (Мусиних) војника пешака, па умало не беше поражен пошто га је сустигао. Ипак, међутим, издадоше дете (Орхана); он га ухвати, ослепи и многе изабране (Орханове) ту погуби. (Неки) измолише да (одбеглим) пешацима опрости.

73. Сличан Фоки,[119] ономе старом ратнику, крете опет на Солун и разруши град звани Хортијат. У (самом) Солуну ништа не успе.

[116] *Ново Брдо*, средњовековни српски град и важно рударско средиште на Косову.

[117] *Средац*, старо име за град Софију.

[118] *Врање*, жупна област. Ћесар Угљеша Влатковић био је господар и ове области, као и Прешева и Иногошта.

[119] *Фока*, славни византијски војсковођа; пошто убија императора Маврикија, узурпира престо и постаје цар (602–610).

Ђурађ је још био у Солуну. Чувши да султан Мехмед опет хоће да дође, упути се ка Адријанопољу Славијевим горама, где га сустиже вест да је (он), ево, већ дошао; (Муса) се испуни бесом и јарошћу па стога војници ноћу мало спаваху и (стално) беху у покрету. Видевши да (Мехмед) не долази, остаде ту до зиме.

74. Што се српских прилика тиче, у навечерје Христовог рођења пође отуда, као некад Антиох на Јерусалим, са великом јарошћу и гневом, рекавши да ће све на крају уништити. Пописао је из своје земље многе (људе) које ће населити по српским крајевима, као Салманасар пет хутејских родова у Самарију,[120] не знајући да ће ускоро да сазна шта је учинио, слично оном Антиоху који говораше: „Сада постадох свестан шта учиних Јерусалиму." Међутим, Бог посла тамо лавове на Хутеје, а овде не допусти народима ни да привире.

75. Па (и) Муса, вођен таквим мислима, дође најпре своме војводи који се (од) њега / Мусе/ одметнуо у градове Соколац и Сврљиг. Кад је дошао у (тај) крај, записа на цедуљицама име свакога села које даде командантима својих пешака да све (сељаке) сакупе под градом. (Он) се подиже и дође под град. Заузе Соколац, а војводу Хамузу посла у Адријанопољ. Тамо беше погубљен заједно са другима. Прошавши ту земљу, насели (народ) у свом селу године 6921 (1413).

Завршивши ово, прелази у српске крајеве и заузима Болван (код Алексинца), а они који су у њему (били) и (који) су га предали беху престрављени. Ове (становнике) ороби и исто тако пресели. Заузе и Липовац, а људи који су у њему (живели) беху (такође) опљачкани и заробљени. И Сталаћ је на сличан начин био опљачкан.

[120] 4. цар 17, 3, 6.

У (утврђеној) кули бранио се један (од благородних људи) све док са кулом није сагорео,[121] храбар као што су и у старини (његови) били.

Прошавши и остале градове дође у Копријан, који заузе, и где се много крви проли, а сав народ беше побијен и опљачкан.

Гледајући све (ово) деспот Стефан посла, преко влашких земаља, (поруку) источном султану да дође и да га не мимоиђе, него да, рече (он) „заједно са мојом војском нападнеш (Мусу)".

Султан Мехмед се подиже са истока, а деспот Стефан са запада са читавом војском, још и са угарским и босанским великашима, (као и) са раније поменутим исмаилћанским војводама. Муса, сазнавши за ово, пође у сретање источном (цару Мехмеду), (правећи се) да сутра жели са њим да се бори; (међутим), те ноћи су све, помоћу посланстава, решили па се (источни) цар повуче и врати се Деспоту.

Муса га гоњаше у стопу, (све до) Средца, и не сустиже га, јер (са њим) није била сва војска – не беше, (наиме), више заврбованих војника.

Сазнавши убрзо за све ово и Деспот дође са свом (својом) војском у Крушевац. Дођоше ту и сви султанови великаши да положе чврсту заклетву и (дају) завет. Пошто су се споразумели, пођоше заједно.

Све велможе стигоше под Копријан захтевајући (да се град преда). Они који у њему беху рекоше: „Ко после битке буде владар, град је његов." Ту на Добричу (пољу)[122] дође и Арвенез бежећи од Мусе. Дође и Богдан, као и неколицина Мусиних пешака. Отуда кренуше ка

[121] Реч је о војводи Тодору од Сталаћа.

[122] *Добрич поље* – предео између Топлице и Јужне Мораве.

Овчијем пољу да (Мусу) избегну, док још више (војске) не дође.

Прешавши (Скопску) Црну гору, Деспот се врати, а њему /султану/ посла сву своју војску коју предаде сестрићу своме Ђурђу.

Пошто дођоше, нађоше цара Мусу, који се недавно (пре тога) повукао у планине; јер, рече (он), кад са султаном уђе српска војска да пресече путеве – што је и учинила – нико не сме да утекне ако Муса победи.

Пошто (они) стадоше под планином Витошом на реци Искеру са читавом војском, а Муса (беше) на Стипони, и пошто виде да се предстраже боре, не отрпе него у бесу полете на њих. Прешавши планину која их је делила, устреми се на српску војску. (Најпре је) сузбио (српску војску), а Ђурађ, видевши то, рече: „Издадосмо своје", те удари с бока, с друге стране, и (разби) Турке. Војска Деспотова је ојачала и победила. Цар (Муса), видевши да је са обе стране побеђен, даде се у бекство. Ухватише га на реци Искеру, пребише (га) и удавише. И ту Деспотова војска поби велику множину (непријатеља).

Деспотовом војском командоваше челник Радич,[123] изузетно храбар и паметан човек, који је са мало речи многе (послове) свршавао. Са њим беху и двојица војвода Шаин и Михаило.

Пошто се све ово овако догоди, постаде источни (цар Мехмед)[124] господар и самодржац источних и западних предела, севши на престо својих отаца. А био је и

[123] *челник Радич* – Радич Поступовић, велики челник; истакао се нарочито у бици код села Чаморлу, под планином Витошом 5. јула 1413. г., када је султан Муса био поражен и убијен, а одлучујућу улогу у овој крвавој борби имала је српска војска.

[124] *султан Мехмед* I (1413–1421).

благ и у свему веома мудар и кротак, као уистину онај Артаксеркс који се у великој сили јављао.

76. Пошто Муса беше убијен, дође господин Ђурђе са читавом Деспотовом војском тога дана кад (и) стиже вест о, заиста, великој победи. Беше обасут многим почастима (и он и његово) племство; (султан) посла велике дарове славноме деспоту (Стефану) и поклисаре који му уручише град Копријан;[125] даде му и крај (по имену) Знепоље[126] и друге области даде му. Од тада и становништво и све унаоколо стече спокојство, тако да се, према пророку, могло рећи, везано за Јерусалим: „Празнуј, Јудо, у радости својој“;[127] јер „одузео је Господ твоје неправде, избавио те је из руку твојих непријатеља. Зацарио се Господ посред тебе и нећеш више видети зла“.[128]

А самодржац (Стефан) се из дана у дан на све веће (подвиге) припремаше, благодарећи Бога за све што је постигао у читавом свом животу. Његово дело беше да се непрестано дели милостиња и да се често читају божаствене речи /тј. свете, божанске књиге/. И толико се бринуо за сиромашне да је сам, ноћу, излазио на путеве и (у) ограђена поља да својом руком удели милостињу. Са собом је водио само једнога, највернијега, који је носио злато или сребро, а често је то и сам чинио. Једном приђе један просјак (и Деспот) му удели милостињу. (Исти просјак) га претече и опет затражи прилог. Блажени (Деспот) га препознаде и даде му више. Он га (и) тећи пут претече, а (Деспот) му даде још више рекавши: „Ево ти,

[125] *Копријан*, град код Ниша.

[126] *Знепоље*, област око данашње српско-бугарске границе.

[127] Нм 1, 15.

[128] Соф 3, 15. У Даничићевом преводу: „Уклони Господ судове твоје, одврати непријатеље твоје; цар Израиљев Господ усред тебе је, не ћеш се више бојати зла.“

грабљивче и варалицо!“ (Просјак) одговори: „Нисам ја ни грабљивац ни варалица – невоља ме је сколетела – него си то ти који земаљским добрима располажеш, а небеска (добра) крадеш и отимаш.“

Долажаше (Деспот) и до просјачких врата, па им је кроз прозорчић или (какав) отвор дотурао милостињу; сви су знали ко то чини. (За њим) је увек ишла гомила прокажених, које је (Деспот) увек хранио и ноћу им десну руку (даровима) испуњавао.

А да истина буде још убедљивија – дођоше, једном, чувши за ово, просјаци из приморских и бугарских крајева, и било их је толико много да су силом пљачкали грађане; пошто су се потукли са градским управником, прогнаше их (отуда).

И непрестано је дела своја њиховим знамењем (тј. милостињом) обележавао. Једном је желео да изађе и да, (као и) обично, дели милостињу; кад су сви напољу и унутра спавали, узе једног човека који му је био омиљен, а који је био упућен и у друге тајне, и рече му: „Узми истовремено, кришом, (и) мој мач.“ Тај није разумео заповест (Деспотову), а није смео да тражи објашњење. Донекле су ишли заједно, а онда (га Деспот) остави рекавши: „Сачекај овде.“ И негде, у позну ноћ, врати се (Деспот); кад дођоше до унутрашњих врата, млађи је желео да (их) отвори, али није могао то брзо (учинити). Деспот, мислећи да (тај млађи) не држи његов мач у оној руци у којој му је заповедио, рече: „Дај мач мени док не отвориш.“ (Тај) млађи схвати шта му је речено и уплаши се говорећи: „(Мач) ми ништа не смета.“ Отвори, затим (врата) и брзо иђаше степеништем као да осветли (пут) и правећи се да ништа не зна (о мачу). Благочастиви (Деспот) (као да) беше упао у дубину (некаквог) блатишта.

Овоаква дела његова не могу се избројати као ни песак морски. И оваква дела је непрестано чинио током читавог свог живота. Да не причамо о пустињама по свету, по његовој земљи (и) по атонским пределима – где год је чуо да ко живи у Господу, сви пустињаци, молчалници и (калуђери из манастирских) општежића – ако би сазнао да ко од њих проси за кадионицу или какву другу драгоцену светиљку да се тамо однесе – молио је управитеља тога места (речима): „(Послаћу) ту одмах много драгоценији и светлији (светионик) ако тај (који имаш) даш (њима).“ Убрзо би испуњавао то што је обећао. Штедро добијаху ове и остале (дарове). (Уосталом), о овоме се доста рекло.

77. А пре, кад је утврдио право пријатељство са западним (владарима), кад је у град по имену Будим ишао, где су се сабрали западни краљеви и друга господа код краља угарског, (који је требало да иде) у Констанцу и у Рим на крунисање, деспот Стефан је изнад свих и пред свима најсветлији био и више од других видео се као месец међу звездама, и из далека свако га је (могао) опазити; сви његови савети (беху) чврсто на (свом) месту.

Од угарске земље доби много дарова: утврђене градове и села и (много шта) друго о чему знају и околне државе. И не само то, него и седам година после краљевог доласка, када се (краљ) вратио, Деспот је сваке године одлазио на сабор (западних владара), и никада се није вратио а да није добио (нове) градове и земље. Тако је он лично к њима ишао а они су к њему долазили. (И) не само (то), него је и у његовом Белом граду /Београду/ пре овога понекад боравио краљ (угарски); и прелажаху по угарским и српским градовима (тако) као из (своје) куће у (своју) кућу; о чуда, кад је ко где овако (нешто)

чуо?! У свету су источни владари (били према) западним (владарима) непријатељски (расположени), пленили су (им) земље и ратовали су једни с другима, а овај (деспот Стефан) шаље своју војску источним (владарима) на западне, а западним (владарима) лично одлази да тражи савете. Обе ове (ствари) радио је јавно и то више година. И стварно, нико заиста не чињаше овако нешто, него само он једини, велики и необичан у премудрости и снази. И после њега, то остаде као неки утврђени закон. Ни западним (владарима) ово није било једноставно да трпе, али су знали да је (он) као неки штит и непоколебљива сила; а свештеници њихови говораху: „Још се молимо за благочастивог Деспота који је у српској земљи.“

Долазили су њихови најблагороднији и најхрабрији да служе Деспоту, као да је краљ. А на сабору свих великаша један од витезова благочастивог (Деспота) победи (на турниру) најјаче и узе победнички венац.

Овај (деспот Стефан) имаше право да и благородним краљевима и славним витезовима додељује (витешка) одличја, тако да су се они поносили, (сматрајући да су изнад) краљевих (витезова), говорећи: „Мени Деспот даде витешки чин.“

Да кажемо нешто и о источним (владарима). Поменути султан удостојаваша га (тј. Деспота) (многим) похвалама и љубављу због његове изузетности. Кад (ухвати) и свеза заповедника своје војске (Михаил-бега), рече онима који су молили за њега: „Ако не добијем од брата свога Деспота (његово) мишљење, нећу га пустити.“ Посла (поруку Деспоту са молбом) за савет а овај одговори: „Ако хоћеш да змију храниш у своме дому, онда је свежи и одрежи јој реп.“ Чувши ово, (султан) не ослободи (Михаил-бега) све до своје смрти. Тако (је било) и са свим осталим саветима.

Султан војеваше на истоку, а (опет) посла своју војску преко Босне на Угре; угарске банове који су тамо дошли заробише и поразише; доведоше их султану и (захваљујући) Деспотовом заузимању откупише се новцем и избегоше горку смрт. Ово се догоди са Петром и Иванишем Мировијским.

Султан се врати (кући) и робље бугарско које (султан) Муса беше прогнао врати. Султан поживе у миру са свима са којим је од почетка љубав утврдио. Умре у Адријанопољу (мирно), не војујући, а његову смрт сакрише од (моћника).

78. Кад Деспоту стиже глас о томе шта се догодило, многи су га подбуњивали, чак и неки од источних (владара). Он одговори: „Заклео сам се султану да ћу добро учинити његовој деци.“ Дође у то време (и) његов сестрић Балша, арбанашки господар.[129] Наслућујући своју смрт, јер беше одавно болестан, ту (и) умре. (Деспот) га са великом почашћу и тугом опреми (и) сахрани.

Затим, улучивши погодно време и узевши сву своју војску крете на Арбанасе. А ови, знајући његову изузетну десницу (руку) и видевши га, сви ускоро к њему са радошћу дођоше.

Заузе ту земљу уз мало борбе под неким градовима; дошавши под Скадар, опседаше га; Млечани дођоше (и) склопише мир (са Деспотом). После у Млетке војводу Витка, а сам се врати, оставивши део војске да опседа град, и дође својој кући.

79. Из Прага изиђе глас да се подигоше (неки) на краља, свога господара, и чешку земљу од угарске одвојише; а јерес звана Хус[130] подиже се и оснажи се; за

[129] *Балша III*, српски великаш, син Ђурђа Страцимировића и Јелене, сестре деспота Стефана.

[130] *јерес звана Хус* – Јан Хус (1372–1415), велики чешки црквени реформатор. Присталица енглеског мислиоца и теолога Џона Виклифа

њих /за хусите/ кажу неки да су блиски православљу; и да је овај Хус био у Јерусалиму на поклоњење светим местима, да је дошао на (планину) Синај, на којој је Господ говорио са Мојсијем. Ту је (на Синају) проживео са братијом у манастиру и од њих сазнао за православно учење. Овде је научио и грчко писмо и вратио се у своју земљу.

Тада се и грчки списи нађоше у великој библиотеци а он, пошто беше ретор,[131] све их проучи.

Кажу да је на сабору пред папом, са којим је водио спор, (а тамо се) и о свештеничком чину препирао, рекао ово: „Овај закон велику несрећу доноси. Нико од светих, од (самог) почетка, није бранио свештеницима да се жене. Десило се, (наиме), једном, у једном великом селу, да је неко довео удовицу са једне стране, а са друге другу па је једна родила сина а друга кћер. Кад су деца одрасла, брат, не знајући, узе за жену своју сестру. Кад рече оцима то и многа шта друго, убише га и спалише (на ломачи).“

(1330–1384); у спору енглеског краља са папом брани националне интересе Енглеске, противећи се плаћању пореза папи, као и томе да се папа меша у унутрашња питања енглеског краљевства. Чувена су му дела: *О божанској власти, О светској власти, О истинитости Светога писма* итд.). Хус пише знаменито дело *О цркви* (De ecclesia), у духу Виклифовог учења. Сматрао је да је Свето писмо једини ауторитет, да је изнад и папе и сабора. У Чешкој такође влада раскол између краља и духовне власти а Хус, као и Универзитет на чијем је Философском факултету био декан, стају на страну краља. Папа објављује крсташки рат против Хуса, а чешки краљ Жигмунд сазива сабор у Констанци 1414. г., забринут због немира који су избили. Хусу се гарантује сигурност ако дође на сабор и образложи своје учење. Овај то и чини, али бива ухапшен, без обзира на обећања. Није признао никакву своју кривицу говорећи „... главни циљ мојих проповеди био је да људе одвратим од греха. И у тој истини коју сам ја проповедао сагласно Јеванђељу Исуса Христа и тумачењу светих учитеља, ја данас радосно хоћу да умрем“. Спаљен је на ломачи у јулу месецу 1415. године. Његове присталице познате су под именом *хусити*.

[131] *ретор* – говорник, беседник.

А овај (Хус) имао је мноштво ученика, који се (много) осилише.

Кад се ово догађало, замоли краљ Деспота да му пошаље нешто мало пробране војске, а пошто беше зимско време, да их (тј. хусите) (само) застраше обичном вешћу (о томе да долази Деспотова војска). Тако и би. Пошто дођоше, сузбише хусите који су их гонили и пљачкали. (Хусити се) толико проширише да умало не дођоше и до самог Будима.

У то време умре у Београду и цар Константин, син бугарског цара Страцимира док је Деспот још био у Арбанасима. (Константин) је ту живео дошавши из Угарске. Њега благочастиви (Деспот) оплакиваше као рођеног брата (и) раздаде много за (покој) његове душе. Ово беше године 6930 (1422).

80. Треба опет (нешто) рећи и о источним (владарима) и како се (све са њима) сврши. Пошто умре султан у Адријанопољу, како раније рекосмо, и пошто га сви великаши и (његови) домаћи пренеше у Брусу, беше један (човек) по имену Мустафа, који се лажно издаваше за Мустафу, сина муњевитог (Бајазита), а који је раније побегао из Влашке у Солун. Њега је султан гонио чак до Солуна и посла, (у вези са тим), цару Манојлу изасланика који је управљао царским пословима, али (цар) не хтеде испоручити (лажног Мустафу). Од тада он у грчким рукама пребиваше. Њега послаше да влада западним крајевим, што је (са) лукавством (чинио).

Кад султанов син беше у источним (земљама), тај (лажни Мустафа) освоји све чак до Калипоља, и посла Деспоту (поруку) да му буде пријатељ. Деспот ово прими к знању, а султановом сину, по имену Мурат-хан, даде тврди завет (о пријатељству какав имаше) и са оцем његовим.

Са истока посла војску са силним Бајазитом, који је управљао свим пословима свога оца, на Мустафу; овај Бајазит погибе, а војска пријеђе лажном Мустафи. И дође (Мустафа) у Анадолију; мноштво војске га превари и напусти говорећи: „Ако пређеш море, сви ћемо прићи теби.“ Ова варалица пребеже на запад. Мурат, узевши сву војску, пређе преко мора, гонећи овога из места у место. Ухватише га у шуми, где се скривао (и) убише га.

81. А Грци опет помагаху млађег султановог сина, који се такође звао Мустафа, и (који) заузе неке земље на истоку. Мурат опет тамо уђе и посла војску испред себе; његов син (Мустафа) упусти се у борбу (са њим) (изашавши) из Никеје[132] и ту би убијен. Ту погибе и Михаил-бег, моћан у царским пословима, кога је Мурат пустио из тамнице после очеве смрти. После овога цар Мурат-хан беше владар источних и западних земаља.

82. Он шаље Деспоту поклисаре захваљујући (му) за све, јер га Деспот беше претекао пославши му гласнике лажнога Мустафе. Кад поклисар стиже, Деспот (му) учини велико славље пловећи са њим у лађама по Дунаву и Сави и са радошћу испијајући (пиће). Пошто га обдари многим (поклонима), отпусти га. Тако се утврди живот у миру и љубави.

Мурат пође на Цариград, дође и у Влашку и са једним и са другим утврди мир. Он беше, као и његов отац, пун достојанства, али лукавији.

Благочастиви Деспот побољеваше од болести ногу, од које је одавно патио. Стога, побојавши се смрти, посла по сестрића свога господина Ђурђа и овај дође у место

[132] *Никеја*, данас место Изник у Турској. Године 325. у том месту одржан је Први васељенски сабор, који је сазвао цар Константин Велики поводом Аријеве јереси.

по имену Сребрница;[133] ту (Деспот) сазва сабор (на коме беху) патријарх, часни архијереји и племство и на сабору одреди њега (Ђурђа) за владара говорећи: „Од сада њега сматрајте господаром уместо мене.“ На њега, молећи се, положише руке[134] (а Деспот) све закле да му буду верни, бацајући проклетство на оне који би (неко) неверство смислили. И самога (Ђурђа) закле да памти како га је васпитавао (и да не буде другачије) „него како сам ја чинио, тако чини и ти. Многи су ми служили, а све не наградих“. И многе (друге) поуке му даде о побожности и (о извршавању) заповести. Зато је од тада (племство) много верније било младом господару него раније.

А благочастиви (Деспот) оздрави од оне болести (и настави) да чини добра (дела).

83. (Султан) Мурат спремаше се да иде на запад и видећи да благочастиви Деспот сваке године одлази угарском краљу, послуша неке који (га због тога) оклеветаху; (и) кад је Деспот тамо био, (султан) посла једнога од својих верних (слугу) да сазна истину. (Тај) изасланик био је приморан да дуго чека. Деспот, дошавши, сазнаде у чему је ствар, посла (изасланику) дарове, али га не удостоји пријема. Овај (изасланик), дошавши цару (Мурату), веома оцрни (Деспота) и рече: „Ако ти не пођеш на њих, они ће поћи на тебе.“

И цар се упути у Софију, где, по обичају, дођоше Деспотови војници. Дође и изасланик. Цар мало задржа

[133] *Сребрница* – важно рударско средиште у средњовековној Србији; налази се у источној Босни, југозападно од Љубовије.

[134] *положише руке* – чин рукоположења кад Епископ полаже руке на лица која примају неки црквени чин у току Архијерејске Литургије, испред Часне трпезе. У овом случају мисли се, највероватније, да је Ђурађ добио благослов од црквених великодостојника да преузме деспотску власт, коју му је уручио деспот Стефан.

војнике и рече им: „Идите своме господару и обавестите га о моме доласку.“ Са њима посла и своје војнике да их допрате до границе како им се не би какво зло догодило, јер су дошли на веру.

(Султан) се крете и дође у Крушевац, поплени један део (и) одмах се врати пошто благочастиви (Деспот) посла гласника (да посредује).

Деспот, пошто беше спремио војску против ових, крете на Босну зато што Босанци, уграбивши време, пођоше ка граду званом Сребрница. Деспот изненада дође на реку која се зове Дрина, а за коју Босанци мишљаху да се не може прећи. Деспот, дошавши, убрзо пређе реку; кад Босанци то видеше, оставише сву опрему своју и побегоше заједно са својим краљем. Остаде и њихов топ звани „хумка“ са друга два (топа). Деспот заповеди да велики (топ) носе у Београд, а друга (два) у Сребрницу; сам (Деспот) дође у босанске крајеве гонећи краља и харајући (земљу).

А краљ (босански), који беше у једном од утврђених градова, посла изасланика молећи (за дозволу) да изиђе.

(Деспот) се врати у своју земљу обилазећи (је) и чинећи добра (дела).

Беше (то) на Велики четвртак када се поје (део молитве пред Причешће): „Вечери твојеја тајнија прими ме, Спаситељу, данас као причасника.“ (Деспот), не могавши се уздржати, поче ридати горко. Изашавши, плакаше много из дубине душе. Умивши лице своје опет уђе (у цркву). И поче још више ридати. Јер под поменутим градом Сребрницом беше место у коме (беше) много мајстора – сребрнара који су имали за надзорника младића. Неки немирни духови заподенуше кавгу, убише младића и бацише га са куће. Сазнавши за ово (Деспот) крете

сам – а са тог места многи побегоше – па, због убиства младића, похвата и неке невине одсецајући им руке и ноге. Сетивши се овога, није се могао уздржати од ридања због тога што се догодило.

84. Од тада је према просјацима шире десницу отварао. Теодосије[135] је био оптуживан од (стране) (св. Амвросија Миланског),[136] (који) је негодовао због мноштва (побијених) у Солуну. (Толико негодоваше) да су га оптужили, иако погрешно, како хоће да васпостави идолослужење ако (цара) не причести светим тајнама.

А овај (деспот Стефан) сам је због (своје) кривице вапио: „Нисам достојан! Нећу, будући недостојан, да се дотакнем тела и крви Господње; јер, према апостолу, грех (сам) себе једе и пије."

85. Источни (владар) чуо је да су западни (владари) дошли у влашку земљу, да утврђују градове, а Влахе (себи) потчињавају. Он, дигавши се, дође у Видин и, пловећи реком, заузе угарско острво, а људе и бродове који су ту били ороби и посече. Дошавши у (град) Северин,[137] посла (војску) у оне земље да нападну (Угре). Кад се Угри појавише, војници се дадоше у бекство.

86. Али блажени (Деспот) са једне стране слао је цару обиље дарова а са друге је обилазио земљу како би још (који) Божији храм подигао. Одатле чу да је то (угарско) острво заузето. Крете (отуда) и упути се ка Београду.

[135] *Теодосије I Велики*, римски цар (379–395), чувен по јунаштву; бринуо се о чистоти православне вере; у његово време сазван је Други васељенски сабор (утврђена је догма о Духу Светоме).

[136] *Св. Амвросије Милански* (339–397), истакнути црквени писац. Када је по наређењу цара Теодосија у Солуну побијено око 7000 људи, због побуне, Св. Амвросије отлучио је цара од Светог Причешћа, све док се јавно не покаје. Цар Теодосије послушао је Св. Амвросија.

[137] Данас *Турну-Северин*.

Дошавши до места по имену Главица, ручао је, а (онда) пошао у лов; ловећи, узео је на своју руку крагујца /сокола/. (Међутим), узевши га, није га држао како треба, он, који је досад све радио и чинио како треба и на дивљење (свију); нагињао се (час) на једну (час) на другу страну, као да ће са коња пасти. (Пратиоци) га обухватише са обе стране (и) поведоше га до шатора. Кад се нађе у шатору, лежаше – а то беше за све дирљив призор – изустивши само једанпут: „По Ђурђа, по Ђурђа!" До јутра ништа (више) не рече, а тада и дух свој предаде Господу.

Престави се године 6935 (1427), у 19-ти дан месеца јула, у суботу, у 5. час дана.

Кад са коња беше скинут, у граду одједанпут загрме такав страшан гром какав досад нисмо чули и од тог тренутка тама завлада по читавој тој земљи, тако да се мислило да је (пала) ноћ кроз коју слабо пробљескују зраци залазећег сунца. А ово беше у подне.

87. Док се све ово догађало, какви се (само) жалосни гласови нису чули?! (Људи) су падали лицем ка земљи, а од тога је крв из њих текла и друго (шта се дешавало). Ридали су (за њим) не као за господаром, него као за вољеним оцем. Послали су по Ђурђа, а (Деспота) узеше и понеше (га) према гробници, коју сазида у Ресави. О овоме се (тј. о сахрани) нарочито бринуо војни заповедник /војвода/. О, (каква само) то (беше) војска достојна хвале, (какав) то беше (сваког) поштовања достојан господар! Жене тада не гледаху (ни) децу своју, ни своје куће, нити шта друго. А ту негде у близини била је исмаилћанска војска. (Међутим, они који су носили Деспота) за свој живот уопште нису марили (само) да га сахране тамо где је наредио.

88. Какве све жалосне гласове нису слушали они који су тамо били! (Људи) су лица гребли и косу чупали и

све хаљине светле боје одбацили су. Уместо светле одеће (облачили су се у) кострет; (а) још и ово (да кажемо): ако се где (каква) монашка (риза) могла наћи, цепали су је на делове (стављајући их на себе), да све буде необично у необичним приликама. Коњима су, између осталог, секли (и) (гриве). А угарски витезови, његове слуге, избезумљеним гласовима викаху: „Коме ћеш нас сада слати? Шта смо величанству твоме згрешили да нас изненада тераш (од себе)? Где ћемо наћи твоје славе и красоте и многе дарове?! Од сада смо лишени лепоте и сладости овога света! Од сада смо сиромаси и туђини!“ (И они који) монаси беху, цепаху (своје ризе) и чупаху браду. А веома поштоване и светле велможе, које је он дотле изузетно помагао и волео, сваки је на сличан начин исказивао свој јад. И сви су били у очајању кад би свештеник или ђакон запојао: „Још се молимо за блажену успомену увек спомињанога господина деспота Стефана.“ Неки од племенитих (велможа), чупајући своје браде, викаху: „Не, иноче, то никако не смеш рећи!“ Сви су из дубине срца као лавови рикнули и заиста учинише велики плач нови Израиљћани новом Израиљу[138]. Због краткоће

[138] *нови Израиљћани новом Израиљу*; *Израиљ* је заједничко име за 12 јудејских племена, а њихов родоначелник Јаков имао је и име *Израиљ*; ово име означава или народ као целину, или, кад се Соломоново царство поделило, тако се називало Северно (Израиљско) царство за разлику од Јужног (Јудиног) царства. Оно има и свој теолошки смисао, у коме је садржана идеја о Израиљу као изабраном народу Божијем. Синтагма *нови Израиљ* односи се на народ Божији Новога завета. Према речима апостола Павла, ипак је само мали део израиљског народа достојан да се тако назове. И Исус Христос назива своје ученике *мало стадо*. Али ово *мало стадо* увећаће се: „И друге овце имам које нијесу из овога тора, и оне ми ваља довести; и чуће глас мој, и биће једно стадо и један пастир.“ (Јн 10, 16). Константин је, нема сумње, деспота Стефана назвао *Израиљем*, односно *новим Израиљем*, по угледу на старозаветног Јакова, а српски народ је изабрани народ Божији, односно, *нови Израиљћани*.

времена брзо (га) опремише и положише (га) у цркви (Ресави-Манасији), с десне стране уласка у храм.

У град Београд дођоше (сви) заједно и уђоше (у њега); пошто је на све стране било јављено шта се догодило, сви су се склањали у градове и на острва.

89. На онима који су били у граду видела се чудна промена. Сви су светле хаљине заменили (црнином); жене и деца у групама долазили су пред прекрасни двор благочастивог (Деспота). Неки су чекали у граду, а неки пред градским (капијама); долажаху и другови многожељеног (Стефана), као што су (раније) чинили; домаћи су (стајали) према чину, као кад су (бивали) са господином својим: напред (беху) изабрани коњи, (затим) вратари, а после њих сви по старешинству. Ко ће описати дирљиве гласове кад би их која група сретала или кад у град уђоше и дођоше у унутрашњи град онима који су јављали тужне гласове благочастивој госпођи и увек жељеној сестри /Оливери/ која је тегобне путеве пролазила како би отачаство спасила и посредовала пред Богом, као она древна Јестира.

Многи од изабраних (племића) седели су овде, избезумљени, отворених уста, веома изнемогли, а они око њих поливаху их водом.

А изван и унутар седмоврхог града /Београда/ погребне песме (које су појали) они који долазе или одлазе, испуњаваху ваздух; слично беше и по свим градовима и крајевима. И са каквим ридањем из древне прошлости да упоредимо ово?! „И претворићу празнике ваше у жалост и све пјесме ваше у плач...“[139] – рече пророк Осија. „Чујем доиста Јефрема гдје тужи... обрати ме да се обратим, јер си ти Господ Бог мој.“[140] Ако (као пример) наведемо плач

[139] Ам 8, 10.

[140] Јер 31, 18.

за Мојсијем – кад се сви људи вратише из гласа наричући – (а) вратише се и старци са горе Навав са великим ридањем, а Елеазар[141] са стењањем; „И плакаше синови Израиљеви за Мојсијем... тридесет дана“,[142] говорећи: „Оставио си нас, угодниче Божији! Зашто си нас оставио, изабрани вођо?!“ Оставио си и (ти, Деспоте,) нас, вођо новога Израиља. (Слично и) Данила и три младића испраћаше Израиљ у ропство са неисказаним ридањем и гласним јауком. И не само да су га жалили сви којима је (деспот Стефан) владао него још више Света гора, (а) истовремено и Цариград и сваки град и крај у којима се чуло за (Деспотову смрт), (тако) да су се и Исмаилћани чудили. А заиста су и многи од њих за њим плакали.

90. Кад дође благочастиви господин Ђурађ, и њега исто сличним (ридањем), (које) је ваздух испуњавало, дочекаше, док су га пукови (српске војске) сретали и сачекивали. Тада, ипак, као да сви осетише некакво олакшање. (Јер) су сви већ очекивали смрт и пљачку. Пред њим /господином Ђурђем/ отвори се у том тренутку и унутрашња кула, коју раније чувар не хтеде отворити. И у цркви се (Ђурађ) не попе на застрто (место како налагаше) владарски обичај; кад се служба завршила, није дозволио да се (било шта) говори о владарској слави, него се место тога у ваздуху чуо вапај (и) ридање.

Кад се (Ђурађ) нашао са свима (осталима) у царским (дворима), приђоше (му) сви које је пређашњи владар у неки чин поставио и свако од њих предаде му ознаке своје власти. А овај /Ђурађ/, са великим плачем, опет свакоме његов чин потврди.

[141] *Елеазар*, израиљски првосвештеник. Помагао је Мојсију да преброји израиљски народ, а Исусу Навину је помогао да подели Обећану земљу дванаесторици израиљских племена.

[142] 5. Мојс 34, 8.

91. Цар Мурат, сазнавши да је све ово истина, дође ускоро са свом (својом) војском, јер беше близу, а свога сина, који је са њим био (одреди) да пази на (Стефанову?) војску.

Дошавши, нападе Крушевац и узе га у борби; (а) пошто народ који је у њему био појури (да бежи) из града, и други градови се предаше.

Дође и под Ново Брдо, али не успе (да га заузме), иако се много трудио. А хтео је да прихвати (молбе) поклисара који су ту дошли и да врати земљу коју је освојио.

Стиже, међутим, глас од Јеремије, војводе голубачког града /Голупца/ да ће му град (предати). И ови посланици погрешише (и) вратише се. Пошто је наступила зима, цар Мурат врати се кући. Али остави (војнике) стражаре, који одоше и заузеше Голубац, јер их је тај војвода увео (у град); опљачкаше област око града док не дође султанов изасланик (са вешћу) да султан одустаје од даљег освајања; нешто (освојених крајева) је и вратио.

Пре овога, дође под Голубац (и) сам господин Ђурађ; тај војвода дође му на веру; (господин Ђурађ га је саветовао) да њега /Ђурђа/ уведе у град и да (му) град преда. Нека господа долажаху предлажући (Ђурђу) да (тога војводу) ухвати. Али он /Ђурађ/ био је тврде вере, као дијамант, и не хтеде ово учинити. Не послуша као и најкроткији Давид, уздајући се у Бога, који га чува, (како би) створио цара новом Израиљу.

Кад су заједно ушли у град, испречи се у вратима тај војвода, заузе град и на помазанога (владара) руку и оружје подиже. А (Ђурађ) се опет врати у своју област.

92. Не беше само због овога несрећа и разрушење него и западни крај дође царскоме граду /Београду/, и њега привидно без борбе узе од тога благочастивог Господина (Ђурђа), јер се (Ђурађ) уплашио Исмаилћана.

И ово беше као што је било са пророком Захаријом, (који се) обрати Јерусалиму (рекавши): „Отвори, Ливане, врата своја, и огањ нека прождре кедре твоје“, [143] иако, према Навукодоносоровим (речима), и не беше орла, кога Језекиљ тамо најави: „...орао велик, великих крила, дугих пера... дође на Ливан и узе врх кедра“.[144] Нама који смо тада били, беше као у Јерусалиму, кад стиже вест о дому Давидовом (и) како су му Јефрем и Фекај син Ремалијин[145] упутили лукав савет и орла великог са истока – он нам се такав приказивао и све се (тако) догоди.

И у другим (стварима) могло се, заједно са Јеремијом, оплакивати запустење новога Сиона као што он тада (оплакиваше). И заиста, где се одједном деде све (оно што беше) светло и красно, што је унутра и споља?! Где су многобројни играчи (у колу), где (је) црквено окупљање? Где су саборне светковине и (ношење) литија по околним (местима)? Одједном завлада гадост (и) пустош, све се изокрену, све постаде као да ничега нема, све се испуни горчином; брда се обрушаваху и сагореваху; људи су били (час) прогањани, (час се опет) насељаваху. Често се догађаху неке нове и непријатне (ствари) онима који владају, а видело се оно што се раније у сновиђењима предсказивало: као да са запада стари орао покислог перја (долеће) прелећући и освајајући кулу за кулом.

А догоди се и друго знамење. Пала је дубока ноћ, ми нисмо спавали, (а) чуло се са запада, с оне стране реке Саве, (кунемо се) истинитим Христом, као јечање трубе; (звук) се помало појачавао и изгледало је да је на пола Саве, затим (да је) пред кулом, а онда по читавом граду, (чуо се) од врата до врата. Ово је дуго трајало, два или

[143] Зах 11, 1.
[144] Јез 17, 3.
[145] 2. дн 28, 6.

три часа, тако да је изгледало као да долази славни (деспот Стефан) – кад (звук) не би долазио са запада – или (као) да је нека војска, па изиђосмо да погледамо шта се дешава и запалисмо ватру.

Догоди се и овај призор: у великој градској цркви у ваздуху су се подигле часне иконе и, гле, као по чину који ће се догодити приликом другог (Христовог) доласка: Царица, дакле, и Владичица и Јован Претеча са обе стране лика Спаситељевог;[146] и иконе дванаест апостола – по шест са сваке стране, као што треба – што смо мислили да је у славу града и (за његову) заштиту. А то беше у часу смрти, јаој!

Пре престављења истоименог (Деспота) у 17. дан тога месеца деси се (и) ово: из ваздуха, са неба, падаху на град као неке искре, које пожар изазиваху, а онда се угасише. А пре овога – узвитлани вихор (подиже) и поскида кровове са градских цркава, баци (их) на земљу, поруши многе куће, (а међу њима) и кућу Деспотове сестре (Оливере).

После Васкрса угарски свештеници са оне стране (Саве и Дунава) дођоше са народом, према својим чиновима, на превару, у време (одржавања) сабора по црквама и пронесоше иконе (своје) кроз град. Њих је благочастиви (Деспот) наљутио, јер беху његове слуге; иконе (њихове) беху западног типа, осликане на хартији, као да су на крсту распети Отац (и) Син, и остало (слично томе); ове (иконе) послаше Деспоту. Он, као (да беше) у сну, не гледаше на њих (па) нареди да се свака икона обележи и да се разделе по градским црквама.

[146] То је *Деисис* (*Деизис*), свечана икона на којој су представљена три лика: на престолу Исус Христос, који десном руком благосиља, а у левој држи Библију; с његове десне стране је Богородица, а са леве Св. Јован Крститељ. Ова икона налази се на иконостасу, изнад Царских двери, у средини трећег реда икона, где су иконе Св. Апостола.

Беше дошао, правећи се да је луд, неки (човек) од мизијске стране чија дела сведочаху да је (он) тајни слуга Божији; (он) је дан и ноћ ходао по граду (и) горко оплакивао себе: „О, тешко и куку мени“ – вапијаше – док (не) дође и у Деспотов дом. (Деспот) му удељиваше милостињу, (коју је) по свом обичају давао просјацима. Да не би ко у ово посумњао, сетимо се онога Исуса који је, пре разорења Јерусалима, за време Тита (кесара), дан и ноћ ходао и вапио: „Глас са истока, глас са запада, глас од четири ветра, глас (упућен) Јерусалиму и Храму (јерусалимском), глас упућен женама и невестама, глас свом народу“; (њега) предадоше кнезу и док су га шибали, вапио је: „Јерусалиме, Јерусалиме!“ Кнез Алвин, Римљанин, мислећи да је побеснео, пусти (га). А овако и за себе прорече: „Удари га камен из праћке и умреће.“ Или глас који су чули свештеници на Празник бесквасних хлебова[147]: „Више нећу бити овде са вама“, извештавајући унапред да ће бити одложена реч коју Бог рече Соломону: „И очи ће моје бити отворене и уши моје пригнуте к молитви с тога мјеста.“[148] Или звезду комету као мач, кад се врата велике цркве сама отворише, а било је нужно двадесет људи да их затвори.

Све ово (овако) би и (овако) се заврши. (Деспотов) народ оде у расејање – на запад и исток, (на) север и југ (бежећи) од крвавих догађаја.

А ми примисмо заповест, која превазилази наше снаге, од патријарха српских и поморских земаља свеосвећеног

[147] Овај празник повезан је са *Пасхом*, старозаветним празником који се слави у пролеће и везује се за ослобођење Јевреја из египатског ропства. *Празник бесквасних хлебова* по датуму је близак Пасхи и временом ће се са њом повезати; прављење обредних хлебова без квасца везано је за обред чишћења, што је јеврејско предање довело у везу са изласком из Египта.

[148] 2. дн 7, 15.

кир Никона, који тада тамо дође, (да напишемо ово житије), (а још) и од војног заповедника и (од) осталих изабраних (ово наређење добисмо); (и) пошто тада беше такво време, решисмо да се (овога) прихватимо. Четврте године од његовог /Деспотовог/ одласка Господу, он се сам јави и запрети као (неком) казном ако се (ово) не изврши. После овога, кад сам са свима својима био у изгнанству, појави се у мојој кући, где бејах недостојан да га примим, заповедивши ми да извршима што сам обећао. Па зато, иако су (нам) могућности мале, потрудисмо се да изложимо (Деспотов) живот.

Ако постоје неки који боље о њему знају, јер су (са њим) били, или су веома писмени и оштрога ума, заиста је добро. Пошто се до данас нико не потруди да (у овоме раду нађе) неке недостатке или (нешто) сувишно, што је непотребно или грубо (речено), нека се (касније, ако буде потребно), све доведе на своје место.

93. Стигавши, дакле, као у (неко) пристаниште и дошавши к себи од малаксалости (која се појави) од жалости за овим (деспотом Стефаном) ускликнимо: Радуј се, добри извршитељу, Божијих заповести; радуј се (ти) који си на светао начин управљао земаљским (стварима); радуј се, страшна, муњевита стрело, (која си то) за непокорне; радуј се, слатко слушање за искрено понизне; радуј се, (све) премудро извршавајући, нови Соломоне; радуј се, неисказани делитељу милостиње; радуј се, отворена деснице, (која си свима на увид) веома дарежљива; радуј се, извршиоче пригодног украшавања Божијих домова; радуј се, (ти који си) царски двор упознао; радуј се ти који си све добро (у) људском (смислу) са свих страна прикупио; радуј се, деспоте Стефане, украсу владара! Слава Ономе који те је дао у последње родове на похвалу

хришћанима. Слава Богу нашему, који извршава велика и чудесна (дела), који просвећује многоизабране светионике (чинећи то) из рода у род како би се садашњим родовима јавила неисказана и дивна дела Бога нашега, коме нека је слава на векове векова, амин.

Ово, дакле, не написасмо само као житије, него као (да сам) летописац са свим осталим (стварима). А постоји и крајегранесија[149] почевши од десетословнога:

Ономе који је необично и изванредно на земљи владао, туђинац слуга приноси славноме деспоту Стефану, преводник[150] Константин.

А ово је крајегранесија (следећих) стихова: *Странац и туђин смрт (Деспота) оплакујем.*

Точио је речи слађе од меда и саћа, као из запечаћеног извора, а (мед) је уједно и мирис и храна, ако се с мером једе.

Имајући ово у виду, (био је) као неки нови, најкроткији Давид (према) онима који сачуваху (на делове) раздељене плен. Показао се као дивни Соломон многим хиљадама (људи), који су дошли са свих страна. Као вожд рода (свога) показао се као (гостољубиви) Аврам, који жељно прима странце. Желео је, међутим, (да као) Илија оде (на небо), и да сам најављује други долазак (Христов). По лепоти беше други (Јосиф) из Египта, који уместо пшенице злато даваше. (Беше) ратник у победоносним биткама као да замењује силнога Самсона међу храбрим Адамовим потомцима /Србима/, којима је од почетка био најбољи узор. (Деспот) је био други Јов,

[149] *крајегранесија* – акростих, осмишљени текст који чине прва слова у редовима или одељцима каквогa текста.

[150] *преводник* – средњовековни назив за преводиоца; овде би се могло тумачити и као: састављач, писац.

штедре руке, делећи свима без зависти. Био је познат (своме) роду по (својим) загонетним очима, сличним сунчевој светлости и сунцу од којега примамо светле зраке, али не (и) читаву суштину. Затим се обојега /и сунца и Деспота/ лишисмо. Уместо (да) *глава* буде владар – а (Деспот) је *глава* племенито изабранима – (он, Деспот) умире на месту (званом) *Главе* /тј. Главица/. Оплакуј, опет, Бели граде (Београде) таму (која се на тебе спусти)! Вођа народа као цвет прецвета и отпаде; и земља заједно са тобом рида, јер прими онога кога се није надала да ће тако брзо примити, чекајући тридесет пет текућих година, пошто је већ прошло шест хиљада и девет стотина (6935 – 1427).

Белешка о овом издању

Далеке 1936. године Лазар Мирковић, наш истакнути богослов, литургичар, професор богословије *Свети Сава* у Сремским Карловцима, декан и професор Богословског факултета у Београду, превео је и објавио у едицији *Старе српске биографије XV–XVII века Житије деспота Стефана Лазаревића.* У Библиотеци *Српска књижевност у сто књига* (Стара српска књижевност III, Матица српска, СКЗ 1970) прештампано је ово издање. За хвале вредан издавачки подухват Просвете и Српске књижевне задруге, *Стара српска књижевност у 24 књиге,* извршила сам редакцију овога превода који је објављен (заједно са *Сказанијем о писменех*) као једанаесту књигу ове едиције (Београд 1989. г.).

Лазар Мирковић је превео Деспотово *Житије* према издању које је сачинио Ватрослав Јагић (в. у Коришћеној литератури, нап. 7). Користила сам и издање овога значајног дела наше средњовековне житијне књижевности које је приредио проф. др Ђорђе Трифуновић уз сарадњу Зорице Витић (в. Коришћена литература, нап. 8). Од помоћи ми је била и значајна књига двојице бугарских научника К. Куева и Г. Петкова која садржи сабрана дела Константина Философа (Константина Костенечког) (в. у Коришћеној литератури, нап. 10).

Зашто сматрам да Деспотово *Житије* (а, можда, боље *Живот*) треба поново (не само поново него и више пута) превести? Прво зато што и најбољи превод временом захтева исправку и ревизију, и језичку и методолошку, а то се односи на свеукупан приступ средњовековном књижевном тексту.

Има више различитих мишљења о томе како треба такав текст – писан различитим редакцијама старословенског језика – „транспоновати" на савремени језик. У овом случају реч је о тексту српскословенске редакције који треба превести на савремени српски језик. Наравно, треба узети у обзир и то да је Константин Костенечки био Бугарин, матерњи језик био му је бугарски, и несумњиво је да му је најближа била бугарска редакција старословенског језика (одн. „бугарскословенски"), па се и језик којим је писано *Житије* условно може назвати *српскословенским.* Уосталом, требало би урадити исцрпну језичку монографију Константинових дела и видети којој језичкој лествици припада његов књижевни рад. Сигурно ће ту бити – а то се и наслућује – различитих језичких наноса стечених Константиновим образовањем у Бугарској, традицијом узајамних словенских прожимања чије је извориште Света Гора, вишегодишњим боравком у Србији итд.

Језик којим је написано *Житије* веома је тежак, реченице су дуге, у синтаксичком смислу компликоване и често нејасне, лексички фонд је омеђен сижејном страном текста, што је и разумљиво, али поједине речи у контексту често имају несвакидашње, неуобичајено значење, што само по себи не мора бити лоше, али то ствара преводиоцу приличне проблеме.

Кад је реч о овоме преводу, циљ ми је био да га учиним што разумљивијим за ширу читалачку публику, која има право да што више сазна о нашем средњовековном писаном наслеђу, да га схвати, разуме и заволи. Надам се да ће превод бити користан и за студенте српског језика и књижевности, као и за све оне којима су језик и књижевност ужа струка, иако стручњаци имају могућност да користе и изворни текст, а превод им је само испомоћ. Да ли сам у томе успела, просудиће читаоци и, наравно, стручњаци.

У облим заградама дате су преводилачке допуне, чији је циљ да се боље разуме одређени део текста.

У косим заградама су моје ближе напомене, односно, објашњења.

Троделни склоп житија прати одређена нумерација, онако како је то у Јагићевом издању. Први део завршава се акростихом са напоменом писца „да је довде десетословно", односно, према првих десет слова азбуке. Нумерација је словна. Други, најопширнији део завршава се Константиновом напоменом како гласи акростих. Те 93 главе имају бројчану нумерацију. Даље, Константин најављује трећи „и закључни део („плач") спроводећи алитерацију на почетку прве три речи (с) ...*Страно странствовав странствије плачу*", то јест*, Странац и туђин смрт (Деспота) оплакујем.* (Јагићево издање, стр. 327, у моме преводу стр. 42; в. такође: Ђ. Трифуновић, стр. 017, Коришћена литература, нап. 8).

У *Напоменама* сам се трудила да дам макар део неопходних објашњења који ће читаоцу омогућити бољу оријентацију у тексту (историјске личности, историјски подаци везани за поједине догађаје, библијски појмови, топоними, понека мање позната реч итд.).

Наводим, такође, *библијске скраћенице*. Библијски цитати су код Константина углавном парафразирани у односу на нама познат Вуков и Даничићев превод Светога писма. У преводу сам, према свом личном осећању, углавном наводила Вука и Даничић, а понекад сам давала Константинову парафразу, док сам у напомени наводила како тај цитат гласи у поменутом преводу.

Фотографију ктиторске фреске деспота Стефана, преузела сам из књиге Т. Кориђанац, *Дворска библиотека деспота Стефана Лазаревића*, Музеј града Београда, Београд 2006.

У овом издању исправљене су штампарске грешке које су примећене у првом издању (Библиотека „Књижевност и језик", књига 17, издавач Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд 2007.г.).

Библијске скраћенице

Ам	Књига пророка Амоса
Дан	Књига пророка Данила
Дап	Дела апостолска
2. *дн*	Друга књига дневника
Зах	Књига пророка Захарије
Ис	Књига пророка Исаије
ИНав	Књига Исуса Навина
Јак	Саборна посланица Св. апостола Јакова
Јез	Књига пророка Језекиља
Јер	Књига пророка Јеремија
Јест	Књига о Јестири
Јн	Јеванђеље од Јована
Јл	Књига пророка Јоила
Јуд	Саборна посланица Св. апостола Јуде (Јаковљева)
1. *Кор*	Прва посланица Св. апостола Павла Коринђанима
Мт	Јеванђеље од Матеја
1. *Мојс*	Прва књига Мојсијева (Постање)
2. *Мојс*	Друга књига Мојсијева (Излазак)
4. *Мојс*	Четврта књига Мојсијева (Бројеви)
5. *Мојс*	Пета књига Мојсијева (Поновљени закони)

Нм	Књига пророка Наума
Пп	Песма над песмама
2. *Пет*	Друга саборна посланица Св. апостола Петра
ПрС	Приче Соломонове
Проп	Књига проповедникова
Пс	Псалми Давидови
Рим	Посланица Св. апостола Павла Римљанима
Соф	Књига пророка Софоније
Суд	Књига о судијама
Флп	Посланица Св. апостола Павла Филипљанима
1. *цар*	Прва књига о царевима
2. *цар*	Друга књига о царевима
3. *цар*	Трећа књига о царевима
4. *цар.*	Четврта књига о царевима

Коришћена литература

1. В. Даль, *Толковый словарь живого великорусского языка*, Том I–IV, Москва 1978–1980.

2. Г. Острогорски, *Историја Византије*, II фототипско издање, Просвета, Београд 1996.

3. Г. Острогорски, *Серска област после Душанове смрти*, Научно дело, Београд 1965.

4. Ђ. Трифуновић, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Нолит, Београд 1990.

5. *Енциклопедија православља*, I–III, Београд 2002.

6. *Историја српског народа*, књ. II–III, СКЗ, Београд 1982–1993.

7. *Константин Философ и његов Живот Стефана Лазаревића, деспота српскога*, по двјема српско-словенским рукописима, изновице издао В. Јагић; Гласник Српског ученог друштва, Књига XLII, с једним планом. У Београду 1875, стр. 223–328.

8. *Константин Философ и његов живот Стефана Лазаревића, деспота српскога*; По двјема српско-словенским рукописима; Приредио Ђорђе Трифуновић, ЛИО, Горњи Милановац 2004. (*Живот Стефана Лазаревића*, стр. 328; *Исправци и додаци к животу Стефана Лазаревића*, стр. 372–377; у *Додатку* се налазе чланци В. И. Григоровича, С. П. Розанова, као и *Археографски оглед о*

Житију деспота Стефана Ђорђа Трифуновића, *Именик места и личности у Житију* Зорице Витић).

9. Константин Филозоф, *Повест о словима, Житије деспота Стефана Лазаревића*, Стара српска књижевност у 24 књиге, Књига једанаеста, приредила проф. др Гордана Јовановић, Просвета, СКЗ, Београд 1989, стр. 73–130.

10. К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения на Константин Костенечки*, Изследване и текст, БАН, София 1986.

11. *Свето писмо Старога и Новога завјета*, превео Стари завјет Ђ. Даничић, Нови завјет превео Вук Ст. Караџић, Британско и инострано библијско друштво, Београд 1985.

Сматрам да је потребно рећи, читаоцима, да је литература коришћена у овом раду ограниченог обима, односно, селективна је, јер овакво, у суштини, популарно издање не захтева опширну библиографску подлогу каква би била неопходна ако би овај посао био конципиран према стриктним научним захтевима.

Литература о *Житију*, као и о његовом аутору Константину Костенечком, уз скоро обавезан осврт на рад патријарха Јефтимија Бугарског као и на манастир Манасију и на рад тзв. "ресавске школе", веома је обимна и овај Константинов спис користили су, и користе, многи угледни научници: историчари, историчари уметности, историчари књижевности, архитекте, лингвисти, теолози и други, пре свега бугарски (К. Куев, Г. Петков, Е. Георгиев, П. Динеков, В. Василев, К. Иванова, А. М. Тотоманова, Р. Трифонова и др.) и српски (почевши од Ђ. Даничића па све до данашњих – П. Ивић, Д. Богдановић, Ђ. Трифуновић, А. Младеновић, Р. Маринковић, Ј. Ређеп, В. Јерковић , Д. Медаковић, В.Ј. Ђурић, Ј. Калић-Мијушковић, М. Спремић, М. Шупут, Д. Поповић, Г. Симић, О. Томић и др.).

Наравно, овим питањем су се бавили и научници из других земаља чији би радови, у научној монографији о овоме питању, били наведени.

Садржај

Константин Филозоф
ЖИВОТ СТЕФАНА ЛАЗАРЕВИЋА
ДЕСПОТА СРПСКОГА

Издавач:
ИЗДАВАЧКИ ФОНД
СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ
АРХИЕПИСКОПИЈЕ БЕОГРАДСКО-КАРЛОВАЧКЕ
11000 Београд, Краља Петра Првог 5
Тел. 011 30 25 105, 30 25 106
e-mail: izdavackifond@spc.rs

За издавача:
Зоран Вучић

Коректура:
Споменка Газикаловић

Штампа:
Штампарија Српске патријаршије
Београд, Краља Петра Првог 5
Тел. (011) 30 25 107

Тираж: 500 примерака

Београд, 2009. године

ISBN 978-86-84799-36-6